Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 АПРЕЛЬ 21
Хабарай нүүл сагаан луу нарын 22
ПЯТНИЦА
гарагай 6
№ 74 (19168)
Газетын сэн Хэлсээтэ сэн.

Буряад Республикын Арадай Хуралай дүрбэдэхи сесси

Буряад Республикын Арадай Хуралай сесси үдэр үдын хойно «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулиин проектые дахинаа зүбшэн хэлсэжэ, эхилээ. Юуб даа, Буряад Республикын Президент тус Хуулиин проектые бурууша аанан, хубилалта ба нэмэлтэнүүдые оруулха гэжэ бусаанан байгаа. Арадай Хуралда Президентын түлөөлэгшэ **В. И. Яковлев** ямар статьянуудта нэмэлтэ ба хубилалтануудые оруулха байнан тухай депутадууд мэдээсэбэ. Президентын зүгөө оруулагдаа хубилалтануудта ба нэмэлтэнүүд тухай депутадууд **А. Ф. Покацкий, В. И. Марков, Д. Ч. Боросгоев, В. В. Хингелов, А. Д. Карнышев** бусад нанамжаяа хэлэнэн байна. Тус Хуулиин проектые удаан саг соо зүбшэн хэлсэнэнэй сесси депутадуудай олоной дуугаар батаабаба.

Удаань «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадай статус тухай» Буряад Республикын Хуулиин проектын зарим статьянуудые президентын дурадхалаар дахинаа зүбшэн хэлсэн байна.

Тус асуудалаар Арадай Хуралай Гүрэнэй байдалжын, нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын, ённой, гурим ба журам заршамай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **В. И. Марков** элидхэл хээ. Депутадууд тус элидхэлые зүбшэн хэлсэнэй удаа тус Хуулиин проектые зүбшэн абаба.

Буряад Республикын Арадай Хуралай дүрбэдэхи сесси апрелиин 20-до хүдэлмэрээ үргэлжэлүүлээ.

Үглөөнэй «норилгын» нүүлээр «Буряад Республикын гүрэнэй шагналнууд тухай» Хуулиин проект хоёрдохи уншалгаар харагдаба. Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ **Д. Ч. Боросгоев** проектдэ дурадхагдаһан нэмэлтэ, заһабаринууд тухай элидхэжэ, Президентын түлөөлэгшэ **В. И. Яковлев**, депутадууд **А. Ф. Покацкий, Г. А. Дожднкова, В. О. Гейдебрехт, Л. С. Шилов, Н. М. Горчакова, В. Б. Саганов, Н. М. Антонов** нанамжа, дурадхалнуудаа хэлэбэ. Дуугаа үгэлгын дүнгөөр тус хуули эсэслэн баталагдаад, Президентын гар табилгада дамжуулагдаа.

Мүн лэ хоёрдохи уншалгаар «Хүтэлбэрилгын тогтоогдомол гуримые хазагайруулһанай түлөө тохогдодог захиргаанай харюусалга тухай» Буряад Республикын Хуулиин проект харагдаба. Хубилалта, нэмэлтэнүүд тухай Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ **В. И. Марков** элидхэжэ, депутадууд **В. О. Гейдебрехт, А. Ф. Покацкий**, Президентын түлөөлэгшэ **В. И. Яковлев**, Буряад Республикын Верховно Сүүдэй Түрүүлэгшэ **А. О. Хориноев** зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаа. Һүүлээрнь Хуули эсэслэн абтаа.

Буряад Республикын Гүрэнэй герб тухай Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ **Д. Ч. Боросгоев** элидхэхэдээ, Арадай Хуралаар урда тээнь томилогдоһон комисси Гүрэнэй гербын түхэлые дурадхаһан 20 зураг хаража үзөөд, тэдээн сооһоо түрүүн 3 зураг, эсэстэнь 1 зураг шэлээд, сессиин үзэмжэдэ табина гэжэ мэдээсэбэ. Депутадууд **В. В. Старков, А. Ц. Идамжапов, А. Д. Карнышев, Н. А. Чебатков**, Президентын түлөөлэгшэ **В. И. Яковлев** гербын проект тухай һанамжануудаа хэлэбэ. Зүбшэн хэлсэлгын эсэстэ Буряад Республикын Гүрэнэй герб баталагдаба. Энээн тухай Арадай Хуралай абаһан тогтоолдо республикын Президентын гараа табиһанай удаа Буряад Республикын Гүрэнэй герб олоной үзэмжэдэ дурадхагдаха.

Буряад Республикын Гүрэнэй гимн тухай Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ **Н. П. Линейцев** элидхэбэ. Арадай Хуралай үмэнэһөө томилогдоһон тусхай комисси нёдондо намар соносхогдоһон конкурсдо ороһон гимн болохоор 10 дуу шагнажа үзөө. Тэдээн соohoo 1-дэхи шанда А. Андреев, Д. Жалсараева урда тээнь бэшэнэн «Түрэл нютаг тухай дуун» хүртөө. Энэл дууе Буряад Республикын гимн болгохо тухай тогтоол депутадууд баталаа.

КОНСТИТУЦИМНАЙ ХУУШААРАА ҮЛӨӨ

Арадай Хуралай 4-дэхи сессиин дүрбэдэхи үдэр Буряад Республикын 60 оной республиканска практикет тухай» асуудалай сессиин гол асуудалдалай нэгэн байнаниинь мүнгөтой. Иланганаа мүнгөй хаа хаанагүй дуталдаа байнан мүнөө сагта.

Социализмын үедэшье ма республика хүгжэнгинуудай тоодо ородогтүй даа. Түүхэй эдээр бадэшэдэш, тиимэ бүляалдаа боложо байха юумэн шье элбэг бэшэ һэн ха. Ха хээбэшье түбөөр мэдэлэкономикын эрхэ байдалда арадаймнай ажахындэ дан умбашоошье haa, хүдэлэгшэд эдиг, уухатайхан, үйлэдбэригөө хэмжээе зарим тэдэшэлүүлхэтэйхэн hvv бэлэй.

Мүнөө тиимэ юумэн үгы. Ямар бираагүй haa, хаг тээнээ гэхэ гү, али гүмөө туһаламжа хүлеэ. Һуухань дэмы. Юунгэхэдэ, үйлэдэриин унаа байхада, бюджедтэ ямар мөнгөн байхаб даа? Һара ялан салингаа абаагүй ихи зон энээнние өөнэд мэдэрээ юм бээ.

1995 оной республиканска бюджет тухай элидхэсэ, финансын министр **Л. В. Шлыкова** бюджеднай дефицидгүй гэхэ гү, али ташань оршоhoo үлүү багүй гэжэ мэдүүлээд, ашие гайхуулаа haабэа. Эдэриин унаалгын, саарын мүнгэнэй үнэгүй бололдорхэ байдалда гаргашаад хэзээшье үлүү гараа юм гэжэ депутадууд асуу ажаглалта хэнэн гаа.

Тиимэнээ сесси дээрэ бюджет тухай ехэ арсалдаан гараа, энэ үдэр зүбшэлэн комисси бии болгохо тай болобо ха юм.

Одоодахи асуудал гурбадахи сессиһээ дамжан ябажа ба. Ушарынь гэбэл, бүгүрдохи сессиин үрда Буряад Республикын Конституциди хубилалта, нэмэлтэнүүдые оруулхаа тухай асуудалые Арадай Хуралай үзэмжэдэ таманай гэхэдэнь. Президентын тала таһа бурууша гаазетэнүүдэ гол ветерануудай, комитетнуудай нэрээр шүүмжэлэ бэшэгүүд гараа һэн. Тиин соо республика соо засагые Арадай Хурал, ураа гартаа абахаяа һаа гэхэ мэтээр гэмнэгдэнэн байна.

Тэзд үнэн дээрээ Конституциди заһабари оруулхаар юм гү? Оруулхаар гэжэ харюусалтай. Нээрээшье, Арадай Хуралай нүлөөгөө гүйсэд үзүүлэн, хүдэлмэриеэ ябуулхынь тула хүүлиин арга боломжонууд дуталдана. Наада захань Арадай Хуралай комитедүүд Конституци соо дүрдагдаагүй дээрэһээ эдэ комитедүүд хэрэгтэй тушаалтадыешье заседанидаа уриха эрхэгүй гэхэ гү, али эрхэтэйшье haa, уригдаһан хүнүүд тоонгуй байха аргатай байна.

Саашаньшье тоолоо haa, дутагдалнууд олон юм даа. Юундэ нимэ юумэн болооб гэбэл, үрдахи Верховно Совет гүйсэд, өө-мөөгүй Конституци зохёон абаха аргагүй байгаа юм бээ. Саг шахардуу. Тиигэбэшье энэшье түхэлөөрөө тус Конституци республикын политическэ байдалые, засагай һалаануудай зүршэлдөөе ямала номгоруулжа шадаа гэжэ тэмдэглэмээр.

Тиимэнээ Президентын талын Конституциди заһабари оруулхаяа ларанаһай хэрэгүй гэнэшиншье зүйтэй. Тиин энэ арсалдаан хахад жэл соо үргэлжэлһөөр гэжэ.

Депутадууд **А. Ф. Покацкий, А. В. Керияков, С. И. Пронин** гэгшэд энэ асуудалые дэбэргэнгүйгөөр, саг үргэлжын Конституционно комисси байгуулаад. Һүүлдэ шидхэхэдэн гэжэ һанамжалаа.

«Буряад Республикын Конституциди хубилалта, нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» Хуулиие Арадай Хуралай өрдахи сессинүүд дээрэ баталхадань, Президент гараа табингүй, хоёр дахин бусаанан байна. Энэ үдэр **Л. В. Потапов** энэ асуудал шидхэхэеэ яараһанай хэрэгүйл даа гэжэ депутадуудта хандан хэлээ. Мүн Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо **А. Д. Карнышев** элидхэл хэхэдээ, нэмэлтэ, заһабаринуудые оруулхал ёнотойбди гэжэ баһал үндэһэтэйгөөр баримгалаа.

Хоёр дахин бусаагдаһан «Нэмэлтэ, заһабаринууд тухай» Хуулиие эсэслэн баталхын тула Арадай Хурал тэрэниие бүхы депутадуудай 4-нэй гурбан хүбі дэмжэжэ дуугаа үгэхэ ёнотой байгаа. Ондоогоор хэлэбэл, 65 депутадай 49-ниинь хэрэгтэй һэн. Харин Конституциди нэмэлтэ, заһабари оруулхын түлөө нюусаар дуугаа үгэлгын болоходо, 32 депутат һайшаагаа. Конституци хуушаараа үлөө.

Уржадэр Арадай Хуралай тус сесси дээрэ «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуули зүбшэн хэлсэлгэ үргэлжэлүүлэгдэбэ. Тус шухала асуудал үнгэрэгшэ, гурбадахи сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэһэн, баталагдан абтаһан ха юм гэжэ зарималшуул һанаһан байжа болоо.

Зүгөөр Буряад Республикын Арадай Хуралай зохёон гаргадаг бухы хүүлиинүүдые бурууша аха, заһабари оруулха эрхэ Буряад Республикын Президентдэ Конституциин ёноор олгогдоһон ха юм. «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай», «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадай статус тухай», мүн «Буряад Республикын Конституциди хубилалтанууд ые ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» Буряад Республикын бэлэн болгогдоһон Хуулиинуудай проектнүүдые Президент Л. В. Потапов бурууша аһан байгаа. Энээнһээ үламжалан, Арадай Хурал хүүлигүйгөөр, гансал регламентын ёноор ажал ябуулгаяа эрхилхэ баатай болоһон гээд онсолхо ёнотойбди.

Арадай Хуралда Республикын Президентын түлөөлэгшэ **В. И. Яковлев** тус Хуулиин проектын зарим статьянуудта заһабаринуудые оруулха тухай хэлээ. «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулиин проектын 4-дэхи, 5-дахи, 13-дахи, 17-дахи, 18-дахи, 21-дэхи, 23-дахи статьянуудта хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай тэрэ мэдээсэнэн байна.

Тиимэнээ Президентын зүгөө оруулагдаһан дурадхалнуудые депутадууд статья статьягаарнь хаража үзэбэ. Президентын зүгөө тус хуулиин дурдагдаһан статьянуудта оруулагдахаар дурадхагдаһан хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдэй зариманиинь депутадуудай олоной дуугаар дэмжэгдэнэн, зариманиинь бурууша агдаһан байна.

Тиигэбэ яабашье, «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Хуулиин проект хоёр сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэжэ, Арадай Хуралай депутадуудай нэрэ нэрээ бэшүүлжэ дуугаа үгэнэнэй ашаар одоошье баталагдаба. Тиигэжэ «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуули арай гэжэ баталагдан абтаба ха юм.

Тус Хуулиин проект зүбшэн хэлсэлгые болюулха тухай дурадхал Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо **А. Д. Карнышев** оруулаа гээд һануулха ёнотойбди.

Удаань «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадай статус» тухай Хуулиин проект зүбшэн хэлсэбэ. Тус асуудалаар Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулламжын нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгын, хуули өноной талаар комитедэй түрүүлэгшэ **В. И. Марков** элидхэл хэбэ.

Элидхэл соогоо депутат Марков олон жэшээнүүдые дурдажа, республикын Президентын бурууша алгые бурууша аһан байна. Удаань «Арадай Хуралай депутадай статус тухай» Буряад Республикын Хуулиин проектэд Президентын үгэнэн дурадхалнуудые депутадууд статья статьягаарнь зүбшэн хэлсэжэ эхилээ һэн. Эсэсэй эсэстэ тус Хуули депутадуудай олоной дуугаар баталагдаа.

С. ОЧИРОВ,
Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряад Республикын Арадай Хуралай дүрбэдэхи сессиин заб-һарта.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Хабарай тарилгын урда тээ

ТҮЛИШЭ ТОҺОТОЙ ҺАА, ҮРГАСАТАЙ БАЙХАБДИ

Буряад Республикын Президент, Правительствын Түрүүлэгшэ **Л. В. Потапов**ай үүсхэлээр мүнөөдэрэй хүдөөгэй тон шухала асуудалнуудай нэгэн болохо хабарай тарилгада аймагуудай хэр бэлдэжэ байһан тухай асуудал хаража үзэбэ.

Энэ суглаанда республикын бухы аймагуудай захиргаануудай гулваанар, Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **М. А. Спасов**, Түрүүлэгшын орлогшо **А. Н. Жильцов**, финансын министр **Г. В. Шлыкова**, Худалдаа наймаанай, нөөсэнүүдэй болон регионууд хоорондын комитедэй түрүүлэгшэ **В. Ц. Дамбаин**, регионууд хоорондын «Ариг Ус» гэһэн худалдаа наймаанай эмхиин генеральна директор **Е. К. Ханхалаев** болон бусад хабарай тарилгада хабаатай эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, Хүдөө ажахын министерствын таһагуудые даагшанар хабаадалсаа.

Буряад Республикын Президент — Правительствын Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов суглаае нээгээд, энэ асуудалаар мэдээсэл хэхыень хүдөө ажахын болон эдеэ хүүлэй министр **А. М. Шевченкэдэ** үгэ үгэбэ.

Мүнөө жэлдэ нёдондоной-хидол адлирхуу талмай дээрэ тэжээлэй болон орооһото ургамалнууд таригдаха байна. Гансал орооһото ургамалнуудай талмайнь бага зэргээр гэхэ гү, али 6000 гектаараар хороогдохо гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Саашань үрэнэн тушаа тогтобо. Хабарай тарилгада хэрэглэгдэхэ бухы үрэнэндэ үшөө 16 мянган тоннэ үрэнэн дуталдана. Һүүлэй арбаад хоногой турша соо 4 мянган шахуу тонно үрэнэн худалдагдажа абтаа.

Мүнөөдэрэй байдалаар Баргажанай аймагай ажахынуудта 850 тонно, Баунтын аймагта — 450, Зэдын аймагта — 960, Яруунын аймагта — 2000, Сэлэнгын аймагай ажахынуудта 1700 тонно хүрэнгэ дуталдана. Хойто-Байгалай аймагай ажахынууд дуталдаһан 250 тонно үрэные Эрхүүгэй областиин районуудһаа абаха тухай хэлсээ баталаа.

Саашань министр дуталдаһан үрэнэ хүрэнгэ хайшан гээд, ямар аргаар хүсөөхэ байһан тухайгаа хэлэжэ үгэбэ.

«Российские семена» гэһэн фирмээр 4000 тонно үрэнэн абтахаар түсеблэгдэнэ. Энэ фирмэнээ Хурамхаанай аймагай ажахынууд өөнэдтөө хүрэхэ үрэнэ даб дээрээ түлэнгүйгөөр абаа. Эдэнэрэй һүүлдэнь хайшан гээд тоосохыень мэдэнэгүйб гэжэ хэлэбэ.

Бэшүүрэй, Хориин, Зэдын аймагуудта, илангаяа Борьёгой совхоздо үлүү гараһан үрэнэн яһала ехэ бии. 4200 тонно хүрэнгэ республика соогоо олохо аргатайбди. Зүгөөр мүнгэн зөөри хэрэттэй. Намартаа ургуулһан ургасаараа тоосохо хэлсээтэйгээр 5000 тонно үрэнэ үшөө оложо абахабди. Рапсын, доннигой үрэнэн бии. Иигэн-тиигэн гарасалдахабди гэжэ һананаб.

Шанарайнь талаар абаад харабал, Хэжэнгын аймагта бии байһан үрэнэнэй 28 процентнь, Прибайкалиин аймагта — 46, Түнхэнэй аймагта — 19 процентнь тарилгынгаа шанарта хүргэгдөөгүй. Республикын бухы ажахынуудта мүнөө үрэнэ эараараар, дулаагаар үлеэлгэхэ, сорт сортоорнь илгаха худэлмэри ябуулагдажа байна. Мүнөөдэрэй байдалаар хадагалагдаһан үрэнэнэй ехэнхи хубинь гуламняа үбшэндэ дайрагданхай.

Нүхэр Шевченко хабарай тарилгада хабаадуулагдаха техникын байдал тухай тогтожо хэлэбэ. Бухы байһан тракторай 73 процентнь, сеялкэнүүдэй — 77, культиваторнуудай — 68, анзаһануудай — 70 процентнь бэлэн болгогдонхой. Мөөртэй тракторнуудта шинэнүүд дуталдана. Түнхэнэй аймагта техникэ заһабарилха худэлмэри ехэл хангалтагүй байба. Эндэ миил 59 процент тракторынь, 40 процент анзаһаниинь, 44 процент сеялкэнь бэлэн гэһэн тоотой. Гансал Туранай совхоз бухы байһан техникэ, машинаяа хаһа саг соонь заһабарилжа дүүргэ.

Тоhо түлишын асуудалаар абажа харахада, Тарбагатайн аймагай 4 ажахы бензин болон дизельнэ түлишөөр өөнэдыгөө хангаба. Загарайн аймагай бухы ажахынууд, Үнэгэтэйн совхозhоо бэшэниинь, тоhо түлишөөр баһал өөнэдыгөө хангажа шадаа. Мухар-Шэбэрэй, Хяагтын, Сэлэнгын аймагуудай ажахынууд энэ талаар тодорхой худэлмэри ябуулжа эхилэнхэй. Мүнөөдэрэй байдалаар Яруунын аймаг тоhо түлишөөр миил 24 процент хангагданхай. Эндэхи 14 ажахын табаниинь тоhо түлишэ абаха тухай хэлсээ баталаа. Эдэнэр ерэхэ ургасаараа түлэхэ юм.

Саашань министр финансын асуудал тухай тогтоhон байна. Ерэхэ ургасаар тоосохоор 641 миллиард түхэриг мүнгэн зөөри таһалагдажа үгтэбэ. Тэрээнhээ гадна федеральна жасаhаа 34 миллиард түхэриг үгтэхэ болонхой. Энэ мүнгэнэй хуби заяан эдэ удэрнүүдтэ шидхэгдэхэ ёнотой. Россин бюджедhээ 3,2 миллиард түхэриг мүнгэн үгтэнхэй. Май hара болотор 14 миллиард түхэриг ерэхэ юм. Тэрэ мүнгэн аймагуудаар эльгээгдэжэ байна гэжэ тэрэ мэдүүлээ.

Удаань «Бурятскагроснаб» гэһэн акционернэ бүлгэмэй генеральна директор **Б. Г. Базаровта** үгэ үгтэбэ: — МТЗ, К-700, Т-150 түхэлэй тракторнуудай двигательнүүдэй талаар манда юуншье байхагүй. Запас хэрэгсэлнүүдые, узел, детальнуудые худалдажа абаха хэрэгтэ 2 миллиард түхэриг мүнгэн зөөриин хэрэгтэй hаань, 1,1 миллиард түхэриг үгтэнхэй. Энэ мүнгээ Чебоксарай заводто эльгээжэ, hаядаа недели болоод, түрүүшынгээ вагон үгтан абахабди, — гэбэ.

«Бурятнефтепродукты» гэһэн акционернэ бүлгэмэй генеральна директор В. Ф. Кузнецов энэ суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдээ, республикын ажахынуудта арга шадалаараа туһалдагбди гэжэ онсолон зааба. Манай гэмэ зэмээр эндэ-тэндэ бензинээр гү, али дизельнэ түлишөөр хангагдаагүй ажахы байхагүй. Бидэнэртэй уриеэ түлэжэ шадаһан аймагууд тоhо түлишын материал абажа байна. Тарбагатайн, Хяагтын, Зэдын аймагууд үшөө тоhо түлишэ абаха аргатай. Юуб гэхэдэ, тэдэнэрэй мүнгэниинь үшөэ үлэнхэй. Түрүүшын квартал соо республикын ажахынуудта 9 мянган тонно бензин, 23 мянган тонно дизельнэ түлишэ худалдаһан байха юм.

— Хабарай тарилгада бэлэдхэл угаа орёо байдалда үнгэржэ байна. Мүнөө жэлдэ тариһанай хэрэгтэй гү? — гэһэн асуудалаар Буряадай худөө ажахын эрдэмшэнжэлэгын институтай директор, худөө ажахын эрдэмэй доктор Б. И. Николаев үгэеэ эхилээ. — Би энэ асуудал дэмы табяагүйб. Энэ жэлэй хабарай тарилгада миил 7 мянган тонно минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхээр хараалнабди. Энэмнай юун бэ? 70 мянган гектар талмайда гектар бүридэ центнер үтэгжүүлгэ хүртэхэ болоно бэшэ аал? Байгша ондо таригдаха талмайн 200 мянган гектарынь шанарайнгаа талаар эгээл муу, үрэжэлгүй газар болоно.

Хэрбээ 50 мянган гектар талмай дээрэ минеральна үтэгжүүлгэ нормо соонь оруулаад, һүүлдэнь ургасынгаа хойноhоо һайнаар харуулаад байгаа haa, hанаhандаа хүрэмэ ороohо, шэмэтэ тэжээлэй набша намаа хуряажа абаха аргатайлди.

Бэлдэһэн паарнай шанарайнгаа талаар ехэл муу. Хоротэ шумуултай, таршаа, эрбээхэйтэй яагаад тэмсэхэ болонобибди? Бии байһан 20 тонно хорото бодосоор тэмсэжэ шадахагүй байһамнай эли. Иигээд удангүй бурааг үбһэндөө дарагдахамнай хэлло бэшэ үлэнхэй.

Таригдаха талмайнгаа оуридэлдэнь анхархаар саг тулажа ерээ.

Саашань нүхэр Николаев тоhо түлишын асуудал дайрахадаа, холын Хойто зүгэй Баунтын аймагта ямаршье түлбэригүйгөөр 1000 тонно түлишэ абаашажа үгэхэ арга боломжотойт гээд Кузнецовто хандаба. Энэ асуудалые үнинэй шиидхэхэ аргатай байгаа, — гээд тэрэ түгэсхэлдөө хэлээ.

Хурамхаанай аймагай худөө ажахын управлениин начальник, Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат **Б. В. Бубнов** «Российские семена» гэжэ фирмэдэ үрэнэ хүрэнгөөр хангаха хэрэгтэ туһаламжа үзүүлнэндэнь баяр баясхалан хүргэбэ.

Удаань Президент «Российские семена» гэжэ эрдэмэй-үйлэдбэриин Буряадай филиалай начальник **Ф. Г. Бадеевае** үгэ хэлэхыень урриба.

— Манай филиал 1,2 миллиард түхэриг үрэнэ худалдажа абаад, колхоз, совхозуудта, тариашанай, фермернүүдэй ажахынуудта, хамhабариин ажахынуудта, хотын саад, огород эрхилдэг бүлгэмүүдэ худалдажа байна. Манай үрэнэн эгээл үнэгүй. Хотын «Саад, огород» гэһэн магазинай саад эрхилдэг 150 коллективые хангана. Республикын 12 аймагта манай үрэнэ наймаалха киоскнууд нээгдэнхэй. Шэнинсын, обёосой, ешмээнэй айхабтар һайн сортнууд манда бии, — гэжэ Феодосия Георгиевна снсолэн тэмдэглэбэ.

Зэдын аймагай захиргаанай гулваа Арадай Хуралай депутат **А. Ц. Идамжапов** үгэ эрижэ, тоhо түлишын асуудал мүнөөдэр шиидхэхыень гуйгаа.

Яруунын аймагай захиргаанай гулваа, Арадай Хуралай депутат **Ц. Э. Доржиев** тоhо түлишын асуудал тухай баhал тогтобо.

Худөө ажахын худэлмэрилэгшэдэй профсоюзай республиканска комитедэй түрүүлэгшэ **И. П. Ефимов** үгэ абахадаа, хабарай тарилгын үедэ механизаторнуудай салин түлбэриин гуримые һайнаар зохёохо, тэдэнние халуун эдеэгээр хангаха, мурысоё эмхидхэхэ шухалада тоологдоно, гэнэ усалгүйгөөр энэ харюусалгатай хаhаяа үнгэргэе гэжэ тэрэ уряалаа.

Финансын министр **Г. В. Шлыкова**, худалдаа наймаанай, нөөсэнүүдэй болон регионууд хоорондын комитедэй түрүүлэгшэ **В. Ц. Дамбаин**, регионууд хоорондын «Ариг Ус» гэһэн худалдаа наймаанай эмхиин генеральна директор **Е. К. Ханхалаев** болон бусад хабарай тарилгада хабаатай эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, Худөө ажахын министерствын таһагуудые даагшанар хабаадалсаа.

Буряад Республикын Президент — Правительствын Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов суглаае нээгээд, энэ асуудалаар мэдээсэл хэхыень худөө ажахын болон эдеэ хүүлэй министр **А. М. Шевченкэдэ** үгэ үгэбэ.

Уншагшадай һанамжануудта

БУРЯАД ОРОНОЙ ГҮРЭНЭЙ ГИМН ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хуралай хүндэтэ депутадууд!

«Правда Бурятии» газетэдэ апрелиин 18-най дугаартаа композитор Ю. Ирдышеев поэт А. Бадаев хоёрдоо зүбшэн «О гимне Бурятии» гэһэн гаршагтай статьяг уншаад, таанадта зуура хандаха гэжэ сэдэбэ. Юуб гэхэдэ, энэ ямаршоной турша соо буряад арад зоной-урдаа хаража ирмаа байха, үргэн уужам дэлхэй дээрэхи олон зон соогуур үндэр нэрэеэ нэрлүүлжэ байха Гимн Герб хоёрые хэлсэн баталхаяа байна гээшэт.

Энэ шухала хэрэг тиимэ бэлэхэн бэшэ гэжэ мэдэжэ байгаад, арад зонтоёо хэлсэнэбди, мэдүүлгэнүүдээ маанадта оруулагты, бэшэгты гэжэ хэлэһэн аад, юундэ өөнэдөө, хүндэтэ депутадууд, хэлэһэн үгэдөө хүрэбэгүй гээшэбта? Дээрэ дурсагдаһан хоёр автор тон зүб бэшэнэ. Энэ мэтэшэлэн алдуу гаргажа болохогүй гэжэ һананам.

Саашань авторнууд «Таёжная, озёрная, степная...» гэһэн дуун Гүрэнэй гимидэ таарахагүй гэжэ бэшэнэ. Зүб хаш! Хэдышье һайхан аялгатай haa, энэ дуун буряад арадай Гимн боложо шадахагүй гэжэ «Үнэн» газетэдэ үни хада бэшээ һэм. («Үнэн», 1992 он, декабриин 25). Юундэб гэжэ дабтан һанаулхада болохо. Нэгэ талаар, үгэнь ганса ород хэлэн дээрэ, хоёрдохёор, Ю. Ирдышеев А. Бадаев хоёр зүб бэшэнэ— дуунай үгэнүүд арад зоной зүгөө бэшэ, ганса хүнэй хэлээшээр шэнги болошоо.

Үшөө шухала юумэниинь гэхэдэ, энэ дуумнай ород аялгада дүтэ болошонхой. Харин үнэн буряад арадай аялга гээшэ ондоохон байдаг. Аянгалуулжа татагдадаг, зарим үедөө ритм, ноотонууд гээшэнь бэшэхэдэшье, хүшэр хүндэ байдаг юм гэжэ хүгжэмшэд мэдэдэг.

Юрэдөө, манай Гимн мүнөөнэйшье түхэлөөр бэшэтдэг, харин арадайнгаа маяг аялгые алдаха ёногүй.

Зарим зон манай республикада олон тоото арадууд ажаһууна. Тиимэнээ А. Андреевэй «Песня о родной земле» гэжэ дуун бултанда таарамжатай, эохид гэхэдээ болохо. Би энээнние бурууша аха байнаб. Россин гүрэндэ хэдышье олон арад зон ажаһуудагшье haa, арад бүхэн онсо өөрын һүр һүлдэтэй байха зэргэтэй. Бидэ буриадууд өөнэдынгөө газар дээрэ өөрын тон тааруу һүр һүлдэтэй байха ёнотойбди. Тиимэнээ Арадай Хуралай комиссиин болзорhоо урид хүсөөр шахуу шэлэжэ абаһан дууе болюулжа, шэнээр, һайнаар хэлсэжэ, ондоо дуу Буряад гүрэнэй Гимн болгон баталан абаха хэрэгтэй гэжэ һанаха байнаб.

А. ЛЫГДЕНОВ,
соёлой худэлмэрилэгшэ.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. «1995 ондо Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтэ тухай» — Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцовой сесси дээрэ хэһэн элидхэлнээ.

3-дахи нюурта. «Илалта» гэһэн конкурсдо. Д. Дугаров: «Нэгэн амитай, нэгэн зоригжолтой». Дайнай ба ажалай ветеран Д. Г. Дамдинова түрэһөөр 70 жэлэй ойдо. Л. Шагдаров: «Онон голой эрдэмтэ».

4-дахи нюурта. «Буряадай Олимпиецуудтэй уулзалга». Улаан-Удэ хэлэнэ. Телевидениин программа.

1995 ондо Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтэ тух

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцовой хэһэн элидхэлһээ

1992—1994 онуудай республикын социально-экономическа байдалые хараад үзэхэдэ, республикада дэлгүүрэй харилсаануд угаа хүшэр байдалда нэбтэрүүлэгдэнэ гэжэ баталхаар. Республикын материальна үйлэдбэриин байгууламжын ниитэ Россин хэмжээнэй эрилтэнүүдые дүүргэлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй байһанһаа уламжалан, дары түргэн дэлгүүрэй харилсаанда орохо аргагүй байшоо.

Үйлэдбэриин доошоо үналга, хүнүүдэй олоороо ажалгүйдэлгэ, мүнгэнэй үнэгүй бололго экономикын зорилгонуудые шиидхэлгые һаатуулна. Экономикын доройтон уналгые дабажа гарахын, материальна үйлэдбэриин ашаг үрые дээшэлүүлхэ, һайн шанартай продукци үйлэдбэрилхэ эрхэ байдал олгохо зорилготойгоор түрэнэй зөөри үмсэлэлгын онол арганүүдые хүбилгаха хэрэгтэй. Үмсэлэлгын программа үйлэдбэриин нэгэдэлнүүдэй холбоое һалгаажа, мүнгэ һомололгын ашаг үрые доошолуулаа. Эдэ дутагдалнуудые усадхабал, амжалта туйлагдаха. Үмсэлэгдөөд байһан предприятинуудай ашаг үрэтэйгөөр ажаллаха эрхэ байдал олгохо шухала.

1994 ондо республика дотор урдахи жэлэйхидэ орходоо промышленна продукциин хэмжээнэй индекс 80,5 процентдэ хүрэһэн байха юм. Илангаяа ехээр машина бүтээлгэдэ (63,4 процент), ой модоной-болбосоруулгын һалбаринүүдта (46,5 процент) продукци үйлэдбэрилгэ доошоо унаа. Хүдөө ажахын валова продукциин хэмжээн 6,6 процентээр бага болоо. 1994 ондо барилгын продукциин сэн ехээр дээшэлжэ, баригдажа эхилһэн олон объектнүүд ажалаа зогсоонхой. Үнэрэгшэ жэлдэ зарим тэды амжалта туйлагдаа. Хэрбээ 1992—1993 онуудта мүнгэнэй сэн һарын туршада 19 процентээр унажа байһан һаа, 1994 ондо энэ тоо 8 процент хүрэтэрөө доошолоо.

Худалдаа наймаанай дэлгүүртэ эд бараанай, эдеэ хоолой зүйлнүүд гадаадын үйлэдбэрилэгшэдэй туһаламжаар элбэгжээ. Дэлгүүрэй харилсаан гээшэмнай өөрын гуримтай байһан тула, шанга эрилтэнүүдые табидаг гэжэ мэдэнэбди. Түрэнэй хүдалдаа наймаанһаа гадна, хубиин худалдаа наймаан үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэнэ. Эндэ үлам ехээр продукци гаргахые шармайһан предприятинууд бэшэ, харин продукциин шанарта анхарһан предприятинууд амжалтатай үндэр дүнгүүдтэй байха юм.

Республикымнай зарим предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд ондоо тээһээ инвесторнүүдые элсүүлхэ талаар бэдэрэлтэнүүдые хэдэг. гаргаһан продукцияа һайнаар худалдаха арга замүүдые эдэбхитэйгээр бэдэрдэг гээшэ. Иимэ предприятинуудай дүнда Джидакомбинат, «Нарин сэмбын мануфактура» гэһэн акционернэ бүлгэм, «Хандагатайлес» гэһэн бүлгэм, «Авиазавод» гэһэн акционернэ бүлгэм, «Сэлэнгын ЦКК» гэһэн акционернэ бүлгэм болон бусад ороно. 1995 оной эхиндэ Буряад Республикын газар дайда дээрэ 88 хамтын предприятинүүд худэлнэ. Үйлэдбэриие хүгжөөлгын жасала (эдэ предприятинүүдай) 5,5 миллион американ доллар орүүлагданхай. Харин Россин инвесторнүүд республикын экономикодо 70 миллиард түхэриг орүүланхай гээшэ. Энэнһээ гадна республикын банкнүүдта хүн зоной 92,3 миллиард түхэриг нөөсэлэгдэнхэй.

Үйлэдбэриие тогтонижорүүлха, экономикые саашадань һэргээн хүгжөөхэ зорилготойгоор республикын правительство 1994—1995 онуудта удаадахи шэглэлнүүдээр түрүүшын ээлжэндэ бэелүүлэгдэхэ шухала хэмжээнүүдые баталан абаба:

— финансын мүнгэнэй — үүсһаламжын болон налогой политика;

— инвестиционно политика;

— байгууламжые шэнэдхэлгэ, үйлэдбэриие дэмжэлгэ;

— аграрна политика;

— үмсэлэлгэ болон олзыа хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэлгэ;

— гадаадын экономическа ажал ябуулга;

— социальна политика;

— түрэнэй байгууламжа болон регионально политикые хуули ёһонуудаа талаар хангалга;

— гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэл болоч ниитын гурим сахин хамгаалга.

1994 ондо хараалагдаһан хэмжээ ябуулгануудай бэелүүлэгдэһэнэй ашаар республикын бюджедтэ 6,1 миллиард түхэриг олзо оршо орүүлагдаха. Энэшье жэлдэ бюджедэй олзо оршын хубие мүнгөөр хангаха талаар хэмжэнүүдые абаха хэрэгтэй.

Бэе бэеынгээ урда, мүн регионуудай хоорондо нарин тоосоонуудые үнгэргэһэнэй ашаар предприятинууд зарим үринүүдһээ мултаран гаража захалаа. Иигэжэ предприятинуудһаа татагдаха налогой хэмжээн 69 миллиард түхэриг өөр бага болобо.

Буряад Республикын Правительство **промышленна политикын талаар** шиидхэбэринүүдые абаа гэбэл:

— ой модоной промышленна комплексые түрэнэй зүгһөө дэмжэлгээр:

— Буряад Республикын алта олзоборилгын һалбарие хүгжөөхэ талаар; Зэдын комбинадта. Ципиканай үурхайда, бусадшье предприятинуудта тодорхой туһаламжа хүргэгдөө гэжэ тэмдэглэлтэй.

Республика хүдөө ажахын үйлэдбэриин саашадаа һанданр уналгые тогтоожо, экономическа тогтууритай байдал олгохо талаар Буряад Республикын Правительство хүдөө ажахын һалбарида хэдэн тогтоолнуудые баталан абаа.

Республикын үйлэдбэриин шухала һалбаринуудай байгууламжые һэльбэн шэнэлхэ, хүн зоние социальна талаар хамгаалха зорилготойгоор Россин Федерацийн Правительство 1994 оной апрель һарада «1994—1995 онуудта Буряад Республикын экономикые түрэнэй зүгһөө дэмжэлгын талаар шухала хэмжэнүүд тухай» тогтоол баталан абаһан байна.

1994 ондо тус тогтоол бэелүүлхын түлөө федеральна бюджедһээ Галуута-Нуурай ГРЭС-эй электрын эльшэ хүсэнэй объектнүүдые, Эрхүү — Галуута-Нуурай ГРЭС гэһэн ВЛ-500 тухэлэй эльшэ хүсэнэй линиг; 2-дохи ТЭЦ барилгада мүнгэ һомолоо. Оборонно промышленностиин предприятинуудай конверсионно программа бэелүүлгэдэ мүнгэн һангай туһаламжа хүргэгдөө.

Буряад Республикын Правительство республикын экономикые хүгжөөлгын зүргаан шэглэл тодорхойлоо. Эдэ гэбэл:

— түлишын-эльшэ хүсэнэй комплекс;

— ой модоной, модо болбосоруулгыч болон целлюлозно-саарһанай һалбари;

— минерально-түүхэй эдэй комплекс;

— промышленностиин үндэһэ һуурита һалбаринууд;

— байгаали хамгаалга.

Эдэ шэглэлнүүдтэ 67 программа болон проектнүүд орүүлагдана.

Социальна политикын талаар.

Социальна политика удаадахи зорилгонуудые шиидхэлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй:

— ажалгүйдэлгэһээ һэрылхэ замүүдые бэдэрхэ. Зоние ажаһуудаг газартань комплексноор хангаха хэрэгые хүгжөөхэ, худэлмэриин шэнэ һууринуудые байгуулха, багашаг, гэр бүлын олзын хэрэг эрхилэгые дэмжэхэ. 1993—1994 онуудта предприятинүүдтай баталагдаһан хэлсээнүүдээр худэлмэриин 628 нэмэлтэ һууринууд байгуулагдаа;

— худэлмэрилэгшэдэй һуралсал, ниитын худэлмэринүүдые эмхидхэлгэ. 1994 ондо 992 хүн ондоо мэргэжэлнүүдтэ һургагдаа;

— ажалай дэлгүүр дээрэ задуушуулда, эхэнэрнүүдтэ, эрэмдэг бэетэй үлбэр хүнүүдтэ, түрмэһөө табигдагшадта онсо анхарал хандуулха;

— үгытэй зондо туһа хүргэлгые дээшэлүүлхэ.

Республикын Правительство эдэ зорилгонуудые бэелүүлхын түлөө республикын хүн зоние социальна талаар хамгаалгын комплексно программа абаа.

Гадаадын экономическа болон регионууд хоорондын харилсаануудай һалбарида МНР-эй правительствотай харилсан ажаллаха хэлсээндэ гар табигдаа. Хоёр талын минерально-түүхэй эдэй баазэ, промышленна болон хүдөө ажахын нөөсэ хүсэнүүдые хэрэглэлгые хараада абалсан, алишье орондо ашаг үрэтэй, тодорхой проектнүүд зохёогдохоор хараалагдана.

Буряад Республикын Правительство болон Эрхүүгэй областиин захиргаан агропромышленна, ой модоной, түлишын-эльшэ хүсэнэй комплекснуудые хүгжөөхэ талаар харилсаанай хэмжээнүүдые тодорхойлһон хэлсээ баталаа.

Россин эльшэ хүсэнэй талаар комисси манай республикада хүнгэлэлтэтэй тарифаар 100 миллион киловатт-час электрын эльшэ хүсэ худалдаха гэһэн шиидхэбэри абаа.

Эрхүүгэй область, Саха (Яхад), Буряад Республиканууд региональна асуудалнуудые шиидхэлгые хараалһан хэлсээндэ гар табяа.

Гадаадын экономическа харилсаануудай гол шэглэл хадаа хилын саана эльгээхэдэ, гадаадын оронуудһаа асархада туһа боломоор үйлэдбэринүүдые дэмжэлгэ болоно.

1995 ондо Буряад Республикын экономикые хүгжөөлгын гол шэглэлнүүд болон баримтанууд.

Россин Федерацийн экономикын министерствын багсаамжалһанай ёһоор, 1995 ондо гүрэнэй сэнгүүдэй политика хубилгадахаар хараалагдана. Нигэжэ электрын эльшэ хүсэнэй, транспортаар ябалгын тарифууд нарижуулагдаха. Эндэ захиргаануудай зүгһөө хизаарлалтанууд болюулагдаха гэжэ тэмдэглэлтэй. Үйлэдбэриин үнэ сэнгүүдые һула табибашье, тогтууритай болгохо гээшэ шухала зорилгонуудай нэгэн болоно. Эндэ 1994 ондо дайралдаһан дутуу дунданууdые дахяад дабтахагүй гэжэ оролдохо хэрэгтэй.

1995 ондо **промышленна** үйлэдбэриин экономико жэлэй эхинэй байдалаар тодорхойлогдохо болоно:

промышленностиин бүхы һалбаринуудта үйлэдбэриин доройтон уналга;

— шанаргүй продукциие бүтээн гаргалга;

— хүсэд һайнаар нарижуулдаагүй налогой политика, яла тохолго;

— промышленна үйлэдбэридэ Россин Федерацийн зүгһөө мүнгэ һомололго болюулга, нэмэлтэ түлбэринүүдые, хүнгэлэлтэнүүдые бага болголго. Аграрна секторэй болбосоруулгын промышленностьда мүнгэнэй дуталдаһанһаа боложо, нилээд хушэр хүндэ байдал тохёолдонхой гээшэ. Нимэ байдалһаа гарахын тула шухала хэмжээнүүдые удаан болгожо байнгүй абаха шухала. Багашаг болон хамтын предприятинуудай үйлэдбэриин хэмжээнүүдые хараада абачгүйгөөр бүхыдөө промышленна продукциин хэмжээнүүдые тухайлха гээшэ бүрүү хэрэг. Энэ талаар тоосоонууд айхабтар нариндаа хэгдэхэ ёһотой.

1995 оной тухайламжаар промышленна продукци бүтээн гаргалга 20 процентээр доошолхо байна. Россин Федерацида энэ тоо 12 процентдэ хүрэнэ. Промышленна һалбаринуудай дүнда туулишын-эльшэ хүсэнэй комплексдо, мүн үнгэтэ металлургида (алта олзоборилгые дээшэлүүлһэнэй ашаар) үрдахи жэлэй хэмжээн доошолхогүй, харин тэрэл хэм соогоо үлэхэ байна.

Ой модоной болон модо болбосоруулгын промышленностьда үйлэдбэриин хэмжээн нэгэ бага доошолхоор хүлеэгдэнэ. «Селенгалес» гэһэн акционернэ бүлгэм, «Хандагатайлес» акционернэ бүлгэмдэ инвестициннүүд орүүлагдаа. Хамтын предприятинуud: Росси—Италиин «Вуд-Лайт», Росси—Германиин «Бальф», Росси—Финска «Модон» гэһэн нэгэдэлнүүд ажалаа амжалтатайгаар ябуулна.

Модо болбосоруулгын томо комбинадуудай (жэшээлбэл, Сэлэнгын ЦКК) бааза дээрэ ой модоной промышленна компанинуудые, санаансово-промышленна бүлэгүүдые байгуулбал, предприятинуудай худэлмэри хушэр хүндэ байдал тохёолдонхой гээшэ. Нимэ байдалһаа гарахын тула шухала хэмжээнүүдые удаан болгожо байнгүй абаха шухала. Багашаг болон хамтын предприятинуудай үйлэдбэриин хэмжээнүүдые хараада абачгүйгөөр бүхыдөө промышленна продукциин хэмжээнүүдые тухайлха гээшэ бүрүү хэрэг. Энэ талаар тоосоонууд айхабтар нариндаа хэгдэхэ ёһотой.

1995 оной тухайламжаар промышленна продукци бүтээн гаргалга 20 процентээр доошолхо байна. Россин Федерацида энэ тоо 12 процентдэ хүрэнэ. Промышленна һалбаринуудай дүнда туулишын-эльшэ хүсэнэй комплексдо, мүн үнгэтэ металлургида (алта олзоборилгые дээшэлүүлһэнэй ашаар) үрдахи жэлэй хэмжээн доошолхогүй, харин тэрэл хэм соогоо үлэхэ байна.

Ой модоной болон модо болбосоруулгын промышленностьда үйлэдбэриин хэмжээн нэгэ бага доошолхоор хүлеэгдэнэ. «Селенгалес» гэһэн акционернэ бүлгэм, «Хандагатайлес» акционернэ бүлгэмдэ инвестициннүүд орүүлагдаа. Хамтын предприятинуud: Росси—Италиин «Вуд-Лайт», Росси—Германиин «Бальф», Росси—Финска «Модон» гэһэн нэгэдэлнүүд ажалаа амжалтатайгаар ябуулна.

1994 ондо бүхы шатын ажахынуудта (сасуулгада, маар сэнгүүдээр) **худөө ажахын** продукциин ниитэ хэмжээн 403 миллиард түхэриг байгаа гэхэ гү, али энэнь 1993 оной 94 процент болоно, 1993 оной хэмжээндэ орходоо орооһо үйлэдбэрилгэ 4, хартаабха—10,7, овощ—3, үхэрэй ба шубуунай мяха—11, һу—7, үндэгөөр—20, ноойон—25 процентээр доошолоо.

Худөө ажахын продукциин ниитэ хэмжээн (1993 оной хэмжээнтэй сасуулмаар сэнгэлтээр) 1995 ондо 409,4 миллион түхэриг гэхэ гү, али энэнь 1994 оной 101,3 процент болоно.

1994 оной хэмжээнтэй сасуулбал, байгша ондо бүхыдөө республика дотор бүхы шатын ажахынуудаар худөө ажахын продукци үйлэдбэрилгын хэмжээн нимэ болохо гэбэл, орооһоор —100,5, хартаабхаар — 104,5, овощоор—110,2, һүөөр—109,6, үндэгөөр—101 процент болоно.

Энэ үргалтые худөө ажахын үргамалнуудай үргасые дээшэлүүлһэнэй, мал ажалай ашаг шэмые нэмээһэнэй, мүн хубини хамһабариин ажахынуудта продукци үйлэдбэрилтые саашадань ехэ болгоһоной ашаар хангаха гэжэ түсэблэгдэнэ.

1995 ондо хубиин хамһабариин ажахынуудта республикын үйлэдбэриин ниитэ хэмжээнтэй сасуулбал, хартаабхын 90, мяханай — 70, һүнэй—60 процент үйлэдбэрилхэ гэжэ хүлеэгдэнэ.

Социальна һалбари. 1995 ондо 1994 оной хэмжээнтэй сасуулбал, хүн зоной тоогой дундуур хэмжээн 2,8 мянган хүнөөр доошолхо. Иимэ хоролтын гол шалтгааниинь гэбэл, зүндөө удажа, хүсэд бололгын байдалай муудаһанһаа болоно.

1993 ондо хүн зоной тоогой зүндөө хороһон ябадал 1995 ондошье тэрэ зандаа үлэхэ.

1995 ондо худэлмэриин нөөсэнүүдэй тоо 1,7 мянган хүнөөр доошоо орохо.

Ажал хэхэ шадалтай хүн зоной ажалгүйдэлгын хэмжээн 3 процентдэ дүтэлхэ. 1994 ондо 2 процент байһан юм.

1995 ондо хүн зоной мүнгэнэй олзо 2473,4 миллиард түхэриг гэхэ гү, али энэнь 1994 онойхиһоо 1,7 дахин ехэ болоно.

Хүн зоной мүнгэнэй олзые бүридүүлгын талаар хубилалтанууд социальна түлбэринүүдэй хэмжээнүүдэй саашадаа ургалтаар тодорхойлогдохо. 1995 ондо олзын хэмжээгээр хүн зон саашадаа бүри ехэ өлгаатай болохо. Эгээл бага олзо худөө ажахыда, мүн социальна һалбарида ородог эрдэм һуралсалда, соёлдо болон искусствада байха.

Республикын дундуур хэмжээнэй салин хүлһэн 350 мянган болохо гэжэ харалагдана гэхэ гү, али 1994 онойхидо орходоо 1,7 дахин дээшэлхэ.

1995 оной эсэстэ нэгэ хүнэй ажамидархын эгээл бага хэмжээн 256,3 мянган түхэриг болохо гэхэ гү, али 1994 онойхиһоо 1,6 дахин дээшэлхэ.

Сэнгүүдэй зайлашагүйгөөр ургахатай сасуу нэгэ хүнэй ажамидарха эгээл бага хэмжээн дээшэлһэр зандаа байха. Тиимэһээ хүн зоной горитой хүби ажамидарха эгээл бага хэмжээн соо арай шамай багтаха гү, али тэрэзнһээ доошоо байха.

Эдеэ хоолой зүйлнүүдэй үндэр үнэ сэнгүүд хэрэглэмжын гаргашануудай бүхы бүридэлые хубилгаа. Мүнөө тэрээн соо диилэнхи хубинень эдеэ хоолой гаргашанууд ээлнэ.

1995 оной рознично **эд бараанай эрьесын** хэмжээн 1994 онойхидо орходоо сасуудхагдамал сэнгүүдээр 4 процентээр ехэ болохо, Россин Федерацида энэ хэмжээн дээшэлхэгүй. Рознично эд бараанай эрьесын хэмжээндэ гүрэнэй бэшэ (үмсын) худалдаа наймаанай хубби 1994 оной 73 процентһээ 80 процент хүрэтэр ехэ болохо.

1994 оной туршада **түлбэритэй хангалгын** жэлэй хэмжээн сасуудхагдамал сэнгээр 52 процент доошолоо, Россин Федерацида 38 процент, ажаһуудалай хангалгын хэмжээн 51 процентээр доошолоо.

Багсаамжалагдаһан сэгнэлтээр 1995 ондо түлбэритэй хангалга сасуудхагдамал сэнгээр 50 процент бага болохо. Түлбэритэй хангалгын бүридэл хубилжа, ажаһуудалай шэнжэтэй аша туһанууdай хубби эрид доошолно. Худэлжэ байһан предприятинуud хангалгынгаа эмхинүүдэй тоое эгээл бага хэмжээн хүрэтэр хороогоо. Худөөдэ ажаһуудалай хангалгын саг үргэлжын байгуулламжа бодото дээрээ худэлнэгүй. Тарифуудай үргахатай сасуу, хэлхеэ холбооной аша туһанууdай, коммуналь-на, гэр байрын аша туһанууdай хубби дээшэлһээр.

Экономикын бүхы һалбаринуудтахи үйлэдбэриин хороло ниитын хэрэглэмжын бүхы түхэлэ **транспортаар** бэелүүлэгдэгэ ашаа зөөлгын хэмжээндэ муугаар нүлөөлөө.

Телекоммуникационно байгууламжые хүгжөөхэ, мүнөө үеын тоног түхеэрэлгэнүүдые худалдажа абаха зорилгоор Росси — Италиин «Модон» гэһэн хамтын предприятие байгуулагдаа. Тэрэ мяханай продукциие үйлэдбэрилгэ болон экспортдэ гаргалгаһаа абтаһан мүнгөөр 21-дэхи АТС-эй, 22-дохи АТС-эй хүсэнүүдэй барилга болон ашаглалгые хангаха уялгатай. Хараалагдаһан эдеэ хоёрой нэгыеньшье ашаглабал, 1995 ондо телефонно гол аппарадуудай тоо 5000-һаа 10000 хүрэтэр дээшэлэхэ ёһотой.

Финансын хамтадхагдамал баланс үргэлжэлжэ байгаа саарһан мүнгэнэй үнэ сэнгэй уналга болон үйлэдбэриин уналга республикын финансын гаргашануудые 1994 ондо доошонь оруулаа. Өөрын олзын ниитэ хэмжээн 1332,4 миллиард түхэриг гэжэ уридшалан хараалагдаһан һаа, 1212,1 миллиард түхэриг болоо. 1994 оной гаргашануудай бүридэл (ниитэ хэмжээниинь — 1485,6 миллиард түхэриг) Буряад ороной социально-соёлой хүгжэлтын үялгата программануудые, инвестиционно ажалгаа хүбилган шэнэдхэлгын эсэстэ республикын районуудтахи **социально-экономическа байдал** хүшэр хүндэ, заримдаа бүри тэсэшэгүй байһан зандаа. Олонхи районуудта промышленностиин уналга үргэлжэлһөөр. Имагтал Баунтын райондо Ципиканай үүрхайн ашаар, Мухар-Шэбэрэй болон Сэлэнгын районуудта Түгнын нүүрһэнэй үүрхайн болон Гусиноозерскын ГРЭС-эй худэлмэриин ашаар байдал зарим тэды тогтууритай. Промышленностиин эгээл ехэ уналга Загарайн, Хилгын, Ивалгын районуудта тохёолдоо. Ой модоной комплексын һандаржа унаһанай эсэстэ Хурамхаанай, Баргажанай болон бусад районуудта байдал горитойгоор муудаа.

Республикын бүхы районуудта **худөө ажахын үйлэдбэриин** үрэ дүнгүүд муудаа. Һү, мяха үйлэдбэрилгэ ехээр хороогоо гэбэл, нимэ байдал илангаяа Хэжэнгын, Хурамхаанай, Захааминай, Сэлэнгын, Түнхэнэй районуудта һүжэрөө.

21 районой 15-дань инвестициин хэмжээнэй доошоо оролго республикын дундуур хэмжээнһээ үлүү байгаа.

Россин Федерацийн 1995 оной бюджет тухай баталагдан абтаһан хуули экономикые бүхы дээрэнь тогтууритай болгохын тула мүнгэн сангай талаар шанга гурим баримталхые хараална.

Республикын экономическа хүгжэлтын бага болзорой программа зохёохо, дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда арадай ажахын бүхы һалбаринуудые зохидоор хүдэлдэг болгохо зорилго гүйцэдхэлгын ба хуули гаргалгын засагай зүргаануудай урда табигдана гээшэ.

Тус программын гол зорилго гэбэл, социальна эдэбхитэй политика бэелүүлэн, хүн зоной ажаһуудалай хэмжээе һайжаруулха, бүхы үйлэдбэриие тогтууритай болгохо, ашаг үрэ ехэтэй үйлэдбэри үрмашуулан, мүнгэ һомолдог болохо ябадал болоно.

Тус программа дэлгүүрэй экономикодо дамжан орохо, дэлгүүр байгуулха хэрэгтэ эдэбхитэй байха талаар Правительство ажал ябуулгаа дахинаа хаража үзэхэ ёһотой.

Правительство хадаа гансал хиналта бэелүүлхэ бэшэ, харин экономико хүгжөөхэ эрхэ нүхэсэл олгохо зэргэтэй. Тэрэшэлэн Правительство дэлгүүрэй хатуу шэрүүн эрхэ байдалда хүгжэжэ шадаха предприятинуудаа мүнөө шэлэжэ, мүнгэ түлэхэ, налогһоо сүлөөлхэ, хүнгэлэгдэһэн үрьһаламжын мүнгэ үгэхэ асуудал шиидхэхэ ёһотой. Зарим предприятинуудта хүнгэлэлтэ үгэхэ талаар дурадхалнууd Арадай Хуралда үгтөөд байнхай.

Россин Федерацийн 1995 оной бюджедэй ёһоор мүнгэ һомололго түбэй зүргаануудһаа үгтэхэ гэжэ тодорхойлогдоо һэн.

Диилэнхи олон предприятинуудай финансын талаһаа аргагүй хүндэ байдалтай дээрэһээ өөрынгөө экономико һайжаруулжа шадахагүй байна. Ушар тиимэһээ гадаадын оронуудай мүнгэ һомололго тон ехэ удха шанартай байха зэргэтэй.

Манай ороной болон харинн түрэнүүдэй мүнгэ һомолжо шадаха хүнүүдтэй оло дахин уулзабашье, ямар нэгэ һайн дүн туйлажа шадаагүй байнабди.

Манай республикаһаа гадуур байдаг хүнүүд республикымнай экономикодо 70 миллиард түхэриг, харинн түрэнүүдэй фирмэнүүд 2,7 миллиард түхэриг мүнгэ һомолһон байна. Эдэнэр гол түлэб хамтын предприятинуудта мүнгэ һомолоо гэхэ гү, али зөөринн зарим хубие абаһанай түлөө мүнгэ һомолдог байһые тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Дэлгүүрэй хуули нимэ ха юм. Тиимэһээ тиимэ хуулиин мэдэлдэ байха ёһотой болоноб.

Республикын экономико хүгжөөлгэдэ юундэ нимэ бага мүнгэн һомологдодог байгааб гэхэдэ, гадаадын түрэнүүдэй мүнгэ һомолходо үрмашуулгын ямар нэгэ таарамжатай эрхэ байдал өөһэдөө олгожо шадаагүйбди.

Элдэб хүгжэлтэнүүдые оложо, манай республикада, мүн районуудта мүнгэ һомолхо таарамжатай эрхэ байдал олгохо зорилго гүйцэдхэлгын ба хуули гаргалгын зүргаануудай урда табигдана гээшэ.

Харинн түрэнэй мүнгэ һомололго юугээрээ онсо удха шанартайб гэхэдэ, тэдэнэй шэнэ технологи абаха, дэлгүүрэй эрхэ байдалда үйлэдбэриие эмхидхэхэ ба мүнөө үеын хүтэлбэрилгын арганүудые мэдэхэ, үйлэдбэриинүүдые хэмжээе дээшэлүүлжэ, гадаадын оронуудай дэлгүүр дээрэ гараха арга боломожо олдохо байна бшуу. Ушар тиимэһээ республикын правительство мүнгэ һомолдог жасануудые, банкнуудые, пенсионно жасануудые, страховой компанинуудые дэмжэхэ, бусадшье мүнгэ зөөри, мүн үнэтэй саарһанууdые хэрэглэхэ ёһотой.

Эрхэтэдэй хубиин мүнгэ зөөриие республикын экономикодо хэрэглэжэ шададагүй дээрэһээ нилээд ехэ гарзада ородог байнабди. Республикын бүхы банкнууд 92,3 миллиард түхэриг нөөсэлгын мүнгэ элсүүлһэн байгаа һаань, 10 миллиард шахуу түхэриг мүнгэн финансова компанинуудай ажал ябуулгын ашаар (тэрэ тоодо «Маньжурия», «Сибирь—Восток», «МММ», «Русский дом Селенга», «Роника» болон бусад акционернэ бүлгэмүүд ороно) республикаһаа гадуур гаргашалагдаһан байна. Түрэнэй үнэтэй саарһанууdые, элдэб үрьһаламжын арганүудые, сертификадуудые хэрэглэн, эрхэтэдэй сүлөө мүнгэ зөөриие хэрэглэхэ талаар найдамтай арга нүхэсэлнүүдые олохо зорилго табигдана.

Мүнгэ һомололгын далнуудые түрэнэй зүргаануудай шиидхэлһые хараадаа абаһан гэ һомололгын асуудалнууd бии болголдохи зүргаануудые ондо гохо зорилго правительствын урда табигдаад байна. Ороо бэшэ асуудалые сагта шиидхэхэ ёһотой.

Дэлгүүрэй харилсаан ороо байха үедэ бүхы болон предприятинуud ашаг үрэтэйгөөр хүгжэ шадаагүй һаа, эн коёо һайжаруулжа гүй байнабди.

Түрэнэй зөөриие үзэгдөө, хараагдаагүй болзор соо үнгэргэдэг сэлэлгын эрхэ байдалтэлбэрилгын арга нүүдые шэнэлхэ ябаа соо удха шанартай. Эндэ федеральна, республиканска, мүн предприятинуud хүтэлбэрилхэ хэдэ хэдэн шатанууд ёһотой.

Экономикые дээрэһээ тэһэн заабаряар удаа тэлбэрилдэг байһан мүнөө дэлгүүрэй экономикые эрилтэнүүдтэ, соёлой экономическа хүгжэлтэ шиидхэгдэхээр болоноб. Ушар далнуудта тааранагүй.

Мүнгэ һомолдогдодоо Ус». «Народный», «Ингалотоннвест», «Годлин» фирмэ, «Бат ЛТД» акционернэ бүлгэм болон садшье эмхинүүд республикын томо предприятинуудилэнхи олон акционернэ барижа байбашье, дээрээ акционернэ мүүдэй худэлмэриие даха талаар, үүрэг гоо дүүргэжэ шадаа. Ушар тиимэһээ директордэй совет акционернэй мүүдэй худэлмэриие хараата түсэбчүүдые хойлхо, тэдэнэй ашаг дээшэлүүлхэ ёһотой.

Гүйсэдхэлгын болон ли гаргалгын засаг зүргаанууд, городууд, районуудай захиргаанууд, ваанар предприятинуудые томо акционернүүдые тэлбэрилдэг үүрэгтэй болгохо талаар хэзэнүүдые абаха.

Түрэнэй акционернэ ринжа байдаг акционерууд бүлгэмүүдэ баһа байдал үзэгдэнэ. Ушар тиимэһээ акционернэ бүлгэмүүдэй акционуудые худалдаха талаар хүнүүдые Правительство ашаа хараалха ёһотой.

Хүн зонойнгоо ажалай хэмжээнэй саа доошолхо ябадалые соохо зорилготой соёл политика республикын правительство бэелүүлэх тай.

Гэхэтэй хамта хүн зарим хубинь угаа ехэ доходтой байха, мүн гэ олзо доходтой байдадые гуримшуулха хэмжээнүүдые абаха тэй гэжэ тоолоноб.

Республиканска, мүн онно бюджедүүдай саа гэлжэ дуталдадаг эрхэ далда республикын правительствын. Арадай Хурал захиргаанай гуримшуулгаа бэелүүлдэг социальна политика нэгэ шэглэлтэй ёһотой.

Предприятинууд болон хинүүдэй нүлөө үзүүлэх хангалгада үгтөдөг зөөриин хэмжээе зарим нуудай гулваанар дамжуулан тайгаар хаража үзэгдэгдэг болоно. Энэ урдань гаргагдадаг дүнүуud усадхагдаха.

Россин Федерацийн ньөө мүнгэ зөөри абаа зам улам доошолжо. Тусхайлбал, мүнөө хабарай тарилгын хүгжэлтэ ри үнгэргэхэ асуудал шахардуу байдалда оно. Ушар тиимэһээ правительство, захиргаанай гуримшуулгаа наймаанай дэй акцинуудые эрхэ худалдаха талаар хүнүүдые Правительство лэ

Доржо Гомбоевич Дугаров 1916 ондо Аха нютагта түрэһэн юм. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай һүүлээр нютагтаа библиотекареэр, типографиин хүдэлмэришэнөөр ажаллаа. 1947 онһоо—«Буряад үнэн» газетын эдэбхитэй нинтын бэшэгшэдэй нэгэн. Ахын зон тухай очеркнуудай хоёр ном Буряадай номой хэблэлдэ гаргаа. «Буряад үнэнэй» фотоконкурсдо, очеркнуудай конкурсдо оло дахин амжалтатайгаар хабаадаһан намтартай. Долгор Цыденовна нүхэртээ дүрбэн хүбүүд, дүрбэн басагадые хүмүүжүүлээд, 6 ашанар, зээнэртэй, 2 гушанартай болоо. Мүнөө Улаан-Удэдэ ажаһууна.

Һүниин харанхыда

СМОЛЕНСКЭ ОБЛАСТИИН Духовщинска районой газар дайдые герман сэрэгшэд добтолжо ээлэлээд, 1942 ондо хамгаалалгын бэхилэлтэнүүдые айхабтар түргөөр барижа үрдеэд байтарнь, совет сэрэгшэд тэдэнние сүмэ сохихо зорилготойгоор добтолгонуудаа эхилхэдэ, айхабтар ехэ гээлтэдэ ороһон байна.

1943 оной хабар манай полк тэдэ бэхилэлтэнүүдые добтолжо, миил нэгэ һүнийн туршада оройдоол 7—8 хүн амиды үлөө бэлэйбди (полкдо дунда зэргээр 2—3 мянган хүн ородог). Бэшэниинь бэхилэлтые бута сохижо шадангүй, урдахи минэнүүдтэнь тэнэржэ, һомонуудта дайрагдажа, һүниин хабхар соо алуулһан, шархатаһан байна. Бүхэли һүнеэрээ, тамын зоболондо унаһандал, хашхаралдаан, бархиралдаан, дуу шуун соностоһоор байгаа бэлэй.

Манай командир Виктор Васильев намда снайперска винтовко үгөөд, тэрэ үхэлтэ газарай тээ саанахана гүбээгэй энгэрэй траншейдэ ошоод, немецүүдэй жалга соогуур ябаха бүхэндэнь буудаад байхаш гэжэ захирба.

Мининишье үхэл тэндэ гэтээд байгаа аалам даа. Ори гансаараа штабайнгаа гүбээгэй урдахи энгэрэй траншей соогуур яба ябаһаар үүр сайлгабаб, Зааха гэгээ гарахалаар снайперска винтовкынгоо хараагаар дайсанай бэхилэлтые урагша-хойшонь шагаажа хараашалнам. Түрүүшээр юуншье харагдабагүй. Дадаһаар байтараа бэхилэлтэнүүдэй хоорондуур эндэ-тэндэ хүнүүдэй харагдаг болоходо, буудаад лэ байнаб. Хоорондохи зайнь 700—800 метрһээ үлэнэгүй. Штабаа харуулжа, нэгэ недели соо тэндээ байбаб.

Снайпернуудые недели соо амаруулхадань, дивизиингээ штабта ошобобди. Сэрэгшин книжкэ үгэхэдэнь, снайпер бүхэнэй хэды немецүүдые үгы хэһэн тухай дуулһан бэшээтэй, минии дэбтэр соо 18 фашистые хороогоо гэжэ тэмдэглээтэй байба. Би хэды немецые унагаһанаа хэлээгүй хамнайб, ягаад мэдээ гэшэб гэжэ гайхабаб.

Мүнөөхи траншейдээ бусажа, хэдэн үдэр соо немецүүдые дахин ажаглан тагнаашалбаб. Гүбээгэй хоорондуур дайсанай гараха бүхэндэл буудажа байтарни, немецүүдэй мэргэн буудагша намайе ажаглаадхиба. Табиһан тобшонуудынь хажуугаарни тооһо бурьюулан хиидэнэ.

Зааха хажуу тээшээ болобоб. Байраяа һэлгээгүй һаа, тэрэ дороол толгойгоо соо буудуулха байгааб.

Нэгэ тобшо үһымни дайраад гарашаба. Мэдэгдэшэһэн хойноо дэгэлээ тайлажа, модондо углаад, хүн шэнги болгобоб. Тиигээд тэрэнээ үргэд гээд, траншей соогуур ябуулһандал болгохо хүмбн. Тээд немецүүд мэдэурагшаа мүлхихэ, дабшаха хүншье үгы хэбэртэй. Имагтал шархатаад хэбтэһэн зоной хашхаралдаан дуулдана. Гансаараа үлөөд, сагаа юундэ мнин үнгэргэхэбиб гэжэ бодоод, пулемедоо гэдэргэнь шэрэжэ, газар заһаад, мүнөөхи дайсанай дзот тээшэ дахинаа тодхобоб. Буугай тобшонууд хажуугаарни эндэшье, тэндэшье шорой урхирүүлэн, хиидэнэ. Нүхэбтээ хамта үхэхэ үйлэтэй юм һаа, үхүүжэб гэжэ бодоод, тэрэ дзот руу буудажа мэдэбэб.

Дайсанай буудалга үдэшэндөө намдажа, бүрэг бараан болоходонь, манай сэрэгшэд урагшаа дабшажа эхилээ һэн. Нэгэ мэдэхэдэм, манай командир Виктор Васильев хойноһоом бии болоод: «Шимни үшөө амиды ха юмши, үхэшөө гэжэ һаналби. Урагшаа дабшая. Энэ автомат аба»,— гэбэ. Хоюулаа мүнөөхи дзот тээшэ дүтэлөөд, досоонь ороһоо, зобоһон байхабди.

1944 оной эхеэр снарядай тэнэрхэдэ, хүндөөр контузи абаад, газарта булагдашанхай, үхэһэн амиды хоёрой хоорондо хэбтэхэдэм, санитарка оложо абаад, санбадта абаашаа һэн. Снарядай бутархай каскыемни соолоод, тархиимни яһанда тороһон байгаа, мүнөөшье тэрэ бутархай хүсэд абтангүй үлөөд ябадаг. Түмэр каска малгаймни намайе абараа гээшэ ааб даа. Һүүжэ, үбдэгтэмнишье бутархайнууд шабалдаад, шархын тэмдэгүүд үлэнхэй агша.

Хэдэн госпитальнуудаар эмнэлгэ яһала гаража, амиды түхэлдөө орохо тээшээ мэдээтэй боложо эхилээб. Манай полкын политрук ерэжэ, шагналнуудта зүүршалха тухай хоёр-гурба дахин дансада оруулһан аад, мүнөөшье хүрэтэр юумэ үгы даа. Амиды үлөө хадаа шагналшье ухаанда ородоггүй.

Врачнууд, медсестрануудһэндэл, нэгэшье бүудабагүй. Юрэдөөл бурханай һайгаар тэндэһээ амиды гараха хүбитай байшооб. Харин минидэ ороһон сэрэгшэдэй бэенүүд бүхэли һарын туршада тэрэл газартаа хэбтээ һэн.

Добтолгын һүүлээр манай 306-дахи ябаган сэрэгэй дивизиин 992-дохи полкдо шэнэ хүсэ нэмээгээд, дайсанай бэхилэлтэдэ эндэһээньшье, тэндэһээньшье добтолгые эльгээхэдэнь, тэндэ эшээлһэн немецүүд ябаган сэрэгшэдые хайра гамгүйгөөр хүдадаг байгаа. Ябаган сэрэгшэдэй гансал өөрынгөө хүсөөр бэхилэлтэнүүдые бута сохижо, дайсадые түрихэнь гайтайл юм гэхэ гү, али бүри хүсэлдэшэгүй юм лэ даа. Һүнишье, үдэршье добтолнобди. Сэрэгшэднай хойно хойноһоо унажал байха юм.

Үеын үедэ мартахагүйб

Гурбадахи добтолгодо хүлөө шархатаад, дивизионой санбадта һүниин харанхыда ерэхэдэмни, үта гонзогор казарма соо дүү шүүн, бархиралдаан, шуһа үһан... Шархатаһан сэрэгшэдые эндэтэндэһээ зөөжэл, зөөжэл байха юм.

Санбадай врачда ороод, шархаяа боолгоод, частьдаа бусаха гэхэдэм, врач үглөөдэр болотор эндээ байгаад, манаар хүдэлхэш гэбэ. Баһа ямар ажал үгэжэ, юу хүүлэхэнь гээшэб гэжэ һанаата болобоб. Ондоо казармын томо таһалга руу врач намайе оруулба. Тэндэ хэдэн врачнууд хүл гараа хүха, һэтэ буудуулһан хүнүүдые столнууд дээрэ хэбтүүлээд, һэнжэлдэһэн хүл, гарнүүдыень отолжо, шархануудыень боожо байна.

Шархыемни боожо үгэһэн врач намайе үгэр наашаа ерэ, энэ һэнжэлдэһэн ээзгүй хүл, гарнуудые бээнэнь һалгаахадань, барлаг үгэхэш, отологдоһон хүл, гарнуудые газаашань зоодэг хүн болохош гэбэ. Яһандамни хүрөөгүй дээрэнээ шархамни балай үбдэнэгүй, бага зэргэ дохолжо ябаад, ээзгүй хүл, гарнуудые санбадай газаахи траншейдэ зөөжэ захалааб. Тэрээн соо үрөөлэшье, бүтэншье хүнүүдэй бээнүүд хэбтэнэ. Хубсаһамни шуһаар нэбтэршэнхэй.

«Мама! Мама-а!» гэһэн хашхаралдаан, ёололдоон... Залуухан хүбүүдэй эжынэрээ дурда-дурдаһаар амяа табихыень тэрэ шуһата һүни яһалашье хараа бэлэйб. Бүхэли һүнеэрээ шуһа ойможо, амиды хүнүүдэй халуун бээнэн таһархайнуудые үта гонзогор траншей худар зөөһөөө хэзээшье мартахагүйб. Керосиной лаампын бүдэхи гэрэл доро хэдэн олон шархатагшадые аргалжа байһан врачнууд, медсестрануудыень, намдал адли хүнгөөөөр шархатаад, хамчалжа байһан сэрэгшэд нюдэндэмни мүнөөшье элеэр харагдадаг.

Частьдаа бусахадам, бэлэдхэл хэгдэжэ, хүсэтэ добтолго одоол эхилхэнь гэжэ хэлсэжэ байба. Тиихэдээ ябаган сэрэгшэд аминдаа бэшэ, харин тон түрүүн танкнуудай, үхэр бүүнуудай, самоледуудай дэмжэлгэтэйгээр бүхы фронтоороо добтолхо байгаа. Үнинэй хүлеэгдэдэг «катюшануудшье» ерээ. Бидэнэр, ябаган сэрэгшэдэй, жагсаһан газарайнгаа үрдуур бэлэдхэл хэһээр байтарнай үүр сайшаба.

Хоёр тальн хамгаалалтын зэргэнүүдэй дундуур Царевич гэжэ зааман горхон үрдадаг һэн. Манай ангинуд Троицкое, Зимец, Бушцево сэлеэнүүдтэ байрлаһан, харин немецүүд тэрэл Духовщинска районой Капыревщина, Кротово, Репино, үшөө хэдэн һуриннуудта бэхилэлтэнүүдые тухеэрһэн байгаа.

Урагшаа дабшалта

1943 оной август, сентябрь һарануудта бүхы фронтнуудта хатуу шанга добтолгонуудай эхилхэдэ, дайсанай тэдэ бэхилэлтэнүүд дууһан бута сохигдоо бэлэй. Санбадһаа ерэхэлээрни, командир Виктор Васильев намайе станкова пулемёдто табяад, Козлов гэжэ пулемётчигой туһалагша нүхэр болгожо, хамта урагшаа дабихат гэжэ захирба.

Добтолгошье эхилшэбэ. Хамаг артиллери, «катюшануд» дуу нэгэдэн, газар доһолгоно, самоледуудшье харсага мэтэ дээгүүрнай урагшаа ниидэнэ. Хойноһоонь ябаган сэрэгшэд модогүй добуун дээгүүр мүлхиэ, урагшаа дабшанабди. Нээмэл талмай дээрэ гарахалаарнай, немецүүд һүүлшынгээ хүсэ зангидан, маниие буудажа оробо. Олон лэ сэрэгшэднай тэрэ удаа шархатаа, хосороо бэлэй.

Нүхэрни пулемёдоо түлхеэд, нэгэ заахан добуун дээрэ гаргаад, тээ холошог харагдаһан дзот тээшэ буудажа оробо. Бинь хэдэн хайрсаг һомо шэрээд, хойноһоонь даханаб. Дүтэлжэ ерэһэмни, нүхэрни буудахала болёод, доошоо хараад хэбтээ. Дайсанай снайпер толгой руунь сэхэ ономо, тэрэм хүдэлэншьегүй алуулшаһан байба. Нэрэ обогоошье мэдэжэ үрдеэгүй бэлэйбди.

Тойроод хараашалһамни, һомнай, хоёр-гурбан немец үхэнхэй хэбтэбэ.

Тэндэһээл тогтон торонгүй, дайлалдаха газартань дайлалдаад, урагшаа дабшаа һэмди.

1943 оной августын тэн багаар Духовщина хотые сүлөөлгын үедэ гараа шархатажа, тэрэнээ бинтээр боогоод ябаһанби. Сентябриин 29-дэ Смоленск хотые сүлөөлэлсэбэбди.

Үдэр-һүнигүй урагшаа дабшажа, Витебскэ областиин газарта ороо һэмди. Фашистнуудай эшээлһэн газаа эндэ тон олон аад, немец сэрэгшэд үхэн үхэтэрөө нэтэрүү шангаар эсэргүүсэдэг заншалтай байгаа. Унтаха нойргүй, эдеэ хоолоор хэдэн хоногоор дуталдажа, хүйтэн уһа шабар умбажа, үлдэхэ, хүлдэхэһөө эхилээд, бүгэдые һэндэл, нэгэшье бүудабагүй. Юрэдөөл бурханай һайгаар тэндэһээ амиды гараха хүбитай байшооб. Харин минидэ ороһон сэрэгшэдэй бээнүүд бүхэли һарын туршада тэрэл газартаа хэбтээ һэн.

Добтолгын һүүлээр манай 306-дахи ябаган сэрэгэй дивизиин 992-дохи полкдо шэнэ хүсэ нэмээгээд, дайсанай бэхилэлтэдэ эндэһээньшье, тэндэһээньшье добтолгые эльгээхэдэнь, тэндэ эшээлһэн немецүүд ябаган сэрэгшэдые хайра гамгүйгөөр хүдадаг байгаа. Ябаган сэрэгшэдэй гансал өөрынгөө хүсөөр бэхилэлтэнүүдые бута сохижо, дайсадые түрихэнь гайтайл юм гэхэ гү, али бүри хүсэлдэшэгүй юм лэ даа. Һүнишье, үдэршье добтолнобди. Сэрэгшэднай хойно хойноһоо унажал байха юм.

Манай ябаган сэрэгэй 992-дохи полк 306-дахи стрелково дивизиин бүридэлдэ 1942 онһоо 1945 он болотор дайлалдажа байгаа армиин зэргэдэ ябахадаа, сэрэгэйнгээ хүсэ шадал хэды дахин гээһэн, сэрэгшэдэйнгээ ами наһа олоор алдаһан байна. Ганса Духовщинска районой газар дээрэ аха дүүгэй 6—7 булашанууд дээрэ хүшөөнүүд бодхоогдохой. Ороной-мнай хэды олон үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд эндэ хэбтэнэ гээшэб!

Үнгэрэгшэ дайнай эгээл шиидхэхы шэглэлнүүдэй нэгэн Смоленскэ областиин газар дээрэ тудаа юм. Тиимэһээ Духовщинска райондо дайсанай эшээнүүд олон аад, тус бүридөө тон хатуугаар бүхэлэгдэнхэй, хүсэтэй техникэгүйгөөр ябаган сэрэгшэдэй даб гээд добтолхонь гайтай байгаа һэн.

1984 ондо Смоленскэ областиин ветерануудай советэй түрүүлэгшэ нүхэр И. Капустинай үряалаар дайлалдажа ябаһан газарнуудаараа аяншалжа, Духовщинска райондо оршодог 39-дэхи армиин музейдэ хүрөө һэмди. Музейн директор Нина Васильевна Емельяненкова бидэнние уггажа абаад, гэртээ оруулжа, хөөрэлдэбэ, столоор дүүрэн эдеэ табиба, музейдээ үриба.

Айхабтар һонин музей байба. Сэрэгшэдэй барижа ябаһан хамаг зэр зэбсэгүүдые харуулжа, хөөрэжэ үгэбэ. Соном дүүгэймни хүбүүн Баир Дугаров намтай ябалсажа, энэл нютагай газар дээгүүр дайсантай болоһон шанга түлалдааануудта хабаадажа гараһан тухаймни минингээ түлөө хөөрөө юм (хүндэ контузини һүүлээр Д. Г. Дугаров шэхэ хатуу болоһон байна. — **Редакциһаа**).

Удаадахи үдэрынь Смоленск хотын ветерануудай советэй түрүүлэгшэ подполковник И. Я. Капустин, тэрэнэй орлогшо М. Д. Колмаков гостиницадамнай ороожо ерэбэ. Тэдээнтэй хөөрэлдэбэбди. Тэрэл үдэртөө хотын хэдэн һургуулинуудта ошожо, ямар газарнуудаар дайлалдаһан тухай минии хэлэжэ, бэшэжэ үгэһэн соо Баир ашамни хөөрөө, өөрынгөө шүлэгүүдые уншаа.

Үдэр, һүнигүй үргэлжэлһэн шуһата түлалдаан тухай эндэ-тэндэнь хэлэхэһээ ондоо хайшан гэхэбши. Дайлалдажа ябаһан сагтаа байлдаануудай юрэнхы шэглэл, удха шанар, хото, тосхонуудай нэрэшье хүсэд мэдэхэгүй ябагдаа ха юм. Хожом хүсэд мэдэжэ абаад, бэшэхэ, хэлэхэдэмни хаана ошохо һэм гэжэ һанагдаа һэн бээ.

Баирайнгаа һургуулинуудта юумэ хэлжэ байхадань, минии досоо бахардаад, олон үхибүүдэй урдаһаа нюдэнэйнгөө уһа гоожуулан, тэсэжэ ядан, нигэжэ амиды гараад, үхибүүдтэ харагдажа һууха хүбитай байгаа гүб гээд, үйлганан, олоной дунда ехэл аягүй байгаа бэлэй. Ороп нютагайнгаа хүрьһэн дээгүүр зоной дунда ябаха хүби заяан байһан юм бээ. Үхэлэй шүһан соohоо яажа умбажа гараабиб гэжэ гайхахын ехээр гайхахаш.

39-дэхи армиин музейн директор, Кулагинска дунда һургуулиин эдир бэдэрэгшэд айхабтар шухала хүдэлмэри бүтээдэг, дайнда һураггүй хосорһон сэрэгшэдые бэдэрдэг хадань музейдэ олон бэшэгүүд ерэдэг болоһон юм.

Нина Васильевна Емельяненкова болоод тэрэл нютагай дунда һургуулиин һурагшад бэшэг, открыткануудые намда ходол эльгээжэ байдаг.

Нина Васильевна, Анна Филипповна Желнова эдир багадаа фашистнуудай шунахай абари аашые өөр дээрээ үзэһэн, зобоһон, партизануудта туһалһан байна.

Смоленскын ветерануудай советэй түрүүлэгшын орлогшо Михаил Данилович Калмаков Буряад ороноо ург гарбалтай, Баргажан нютагай хүбүүн байба. Түрүүшын үедэ хамтын ажахы байгуулалсаһан, хожомынь сэрэгэй алба удаан саг соо хэһэн намтартай. Берлин хүрэтэр ошожо, эрэмдэг болотороо тулалдаһан юм. Дайнай һүүлээр Смоленскын һургуулинуудаар эдиршүүлдэ эхэ ороншо сэдьхэл хүмүүжүүлдэг, ветерануудай советэй түрүүлэгшын орлогшоор удаан ажаллаһан байдаг. Мүнөө Москвада ажаһуудаг болоо.

Он жэлнүүд үнгэржэл, дайнда ябаһанза хүнүүд газетэ, журналда бэшэжэл байдаг. Тээд би өөрөө юунэй түлөө дайнда ябаһан хүн болоноби? Хаана, хэзээ, ямар газараар бүү баряад, яажа дайлалдаһан тухайгаа заатагүй хэлэжэ үгэлтэй юм гү, үгы гү гэжэ һанахаш. Олон жэлдэ юушье хэлэнгүй, ёһын тэдыдэ энэ тэрые дүрдаад, амиды ябаа һаа, хожом бултыень согсолоо һаа, согсолоод, үгы һаа, үгы гэжэ баһа бодохош.

Суттаа дайлалдажа ябаһан, сэрэгэй һуралсал гараһан нүхэдшье байхагүй, бултта дайнда ами наһаяа алдаа. Дайнай газарта буряадууд намда огто харагдаагүй, казах, узбек, түркмен, грузин, армян яһатан олон дайралдаха, Эхэ ороной олон үндэһэ яһатан хатуу тэрэ сагта ямаршье илгаагүй, нэгэл амитай, нэгэл харгытай, нэгэл зоригжолтой ябаа гүбди даа.

Доржо ДУГАРОВ,
Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай инвалид.

«Илалта» гэһэн конкурсдо

НЭГЭН АМИТАЙ, НЭГЭН ЗОРИГЖОЛТОЙ

Дүшэн жэл болоод, дахин—Смоленскдэ

Дайнай ба ажалай ветеран Д. Г. Дамдиновай 70 наһанай ойдо

ОНОН ГОЛОЙ ЭРДЭМТЭ

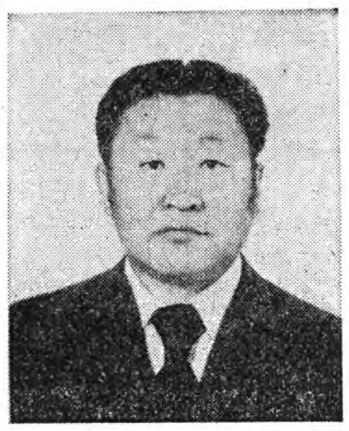

Һүүлэй хорёод жэлэй туршада Онон голоор һуудаг хамнигад тухай шэнжэлэлгэнүүд олоор гараа юм. Тэдэнэй авторынь Буряадай Нинтын эрдэмэй институдта хүдэлдэг байһан, ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Дашинима Галданович Дамдинов болоно.

Д. Г. Дамдинов 1925 оной мартын 15-да Шэтын областиин Агын тойрогой Дулдаргын аймагай Тугшан нютагта түрөө. 1942 ондо Табтаанайн дунда һургуулиин 8-дахи класс дүүргээ һэн. Харин удаадахи жэлэй, 1943 оной январиин 5-да ороидоол арбан долоотой гүлмэр залуухан хүбүүн ябахадаа, армида абтаһан юм. Зол болоходоо, гал дүлөөр соробхилжо байһан баруун фронт ябуулгдаагүй, харин зүүн тээшээ эльгээгдээ һэн. Гэбэшье эндэ 1945 оной августда япон милитаристнуудта эсэргүү эршэмтэй түргэн болоһон дайнда хабаадажа, Манжын хизаарые сүлөөлэлсэһэн байна. Уһа голоор дутамаг, сүл губилиг тала дайдаар ябажа, нилээд олон бэрхэшээлнүүдые гаталан, тэрэнэй ябаган сэрэгэй частьнь Хайлаар хото хүрэтэр ошобо. Эндэ япон сэрэгшэд ехэ бэхилэлтэнүүдые түхеэрээд, өөһэдөө дот нүхэн соогуур хорожо, дабшажа ябаһан совет сэрэгшэдые туулган галаар үгтажа байгаа. Д. Г. Дамдинов тэндэ хоргодоод байһан сэрэгшэдые эзэмдэн абаха тулалдааануудта хабаадаа.

Зүблэлтын Армида табан жэл алба хээд, Д. Г. Дамдинов 1948 ондо армиһаа табигдаа бэлэй.

Тиин гэртээ бусажа ерээд, 1948—1950 онуудта, гурбан жэлэй туршада хүдөө ажахыда хүдэлөө. Тинхэдээ тракторна бригадын тоо бүридхэгшөөр ажаллажа байтараа, Сретенск хотодс таряан ажалшадай курсада һуража ерээд, түрэл «Онон» колхоздоо таряан ажалай бригадын бригадираар хүдэлөө һэн.

1950 онһоо арадай гэгээрэлдэ ажаллажа эхилээ. Интернадые даагшаар болон хүмүүжүүлэгшээр. Тугшанай эхин һургуулиин даагшаар, мүн партиин Дулдаргын районно комитедэй инструкторааp ажаллаһан байна. Эдэл жэлнүүдтэ Дашинима Галданович Агын багшанарай училищида заочноор һуража, 1952 ондо дүүргэбэ.

1954 ондо аяар хорин юһэтэйдөө, Дашинима Галданович Буряадай багшын институдай түүхэ болон хэлэ бэшэгэй факультедтэ һурахаяаороһон юм. Тиигээд 1958 ондо тэрэнээ дүүргээ.

Эдэ бүгэдэһөө харахада, Д. Г. Дамдинов хүндэтэ ушар шалтгаануудһаа боложо, ехэ таһалдаатайгаар, заримдаа заочноор һураха баатай болоо. Гэбэшье хүсэл зоригоо зангидан, ходо эрдэм һургуули тээшэ тэгүүлээ, журам һайнтай ябаа. Тиигэһэнэйнгээ ашаар бүри бэеэ хүсэһэн наһандаа, 1958 ондо дээдэ һургуулитай болоод, тэрэл ондо Буряадай Нинтын эрдэмэй институдай хэлэ бэшэгэй таһагта хүдэлмэрилхэсэороһон байна.

Тэрэ гэнээр 27 жэлэй туршада эндэ таһалгаряагүй ажаллаад, 1986 ондо наһанайнгаа амаралтада гараһан юм. Эдэ жэлнүүдтэ тэрэ гуша гаран ном болон эрдэмэй статьянуудые бэшэжэ толилуулаа, 1967 ондо «Говор читинских хамниган в свете сравнительно-исторической монголистики» гэһэн темээр кандидадай диссертаци хамгаалаад, 1981 ондо ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ гэһэн солодо хүртөө һэн.

Институдта хүдэлжэ байхадаа, Д. Г. Дамдинов манай гол диалектологуудай нэгэн болоһон байна. Тэрэ хори гаран жэлэй туршада буряадуудай һуудаг бүхы нютагуудаар, һуурин газарнуудаар ябажа, бүхы шахуу буряад нютаг хэлэнүүдээр тон ехэ материал өөрөө суглуулһан, мүн хэдэн удаа диалектологическа экспедицинин отрядуудые хүтэлбэрилһэн юм.

Энэ ехэ материалынь Нинтын эрдэмэй гар бэшэгэй жасада тушаагданхай. Энээнэйнгээ хажуугаар Д. Г. Дамдинов шэнжэлэлгын ехэ хүдэлмэри эрхилээ. Илангаяа өөрынь түрэл угсаатаниинь болохо Ононой хамнигадые нэн түрүүн хэлэнэйнь, тиигээд, али бүхы бусад талаһаань шэнжэлһэн байна.

Хамнигадай нютаг хэлые Д. Г. Дамдинов нэгээ гэхэдэ, алдуу болохогүй. Манай аха үеын эрдэмтэд Г. Д. Санжеев, Т. А. Бертагаев, Д. А. Алексеев, К. М. Черемисов болоо бусадай ном, статьянууд соо хамнигадай нютаг хэлэн тухай дүрдагдагшьегүй байһан юм. Жэшээнь, 1953 ондо гараһан Г. Д. Санжеевэй «Сравнительная грамматика монгольских языков» гэжэ номдо 12 буряад нютаг хэлэн илгаруулагдабашье, хамнигадай хэлэн тухай нэгэшье үгэ үгы.

1954 ондо гараһан «Буряад-Монголой АССР-эй түүхэ» гэжэ номдо хэблэгдэһэн нэгэ картада VI—IX зуун жэлнүүдэй үедэ хамнигадай мүнөө һуудаг Онон голоор отуз-татаар гэхэ гү, али гушан-татаар гэдэг угсаатад һуудаг байгаа гэжэ харуулагдана. Эдэ хадаа Орхоной тюрк угсаатанай хаашуулай дайсадынь хододоо байһан, тиин XIII зуун жэлдэ Ехэ монгол уласай голынь болоһон монгол угсаатадай элинсэгынь байгаа гэжэ хэлэгдэнэ. Харин XI—XII зуунай үеэр Онон голоор желаир гэжэ угсаатан, харин Онон Сэлэнгэ хүөрэй хоорондо тайджиут гэжэ угсаатад һууһан юм гэнэ. XIII зуунай эхеэр Чингис хаан түрүүн татаарнуудые мэдэлдэ оруулаа, һүүлээрнь 1199 ондо меркидүүдые, 1203 ондо карендүүдые, 1204 ондо наймангуудые эзэмдэхэдээ, бүхы шахуу Монголые гартаа оруулаа гэнэ. Тиигээд Монголһоо газаа тээгүүр дайлалдажа эхилхэдээ, 1207 ондо буряадууд болон Енисейн кыргызүүдые Байгалһаа баруулжаа һууһан арадуудые эзэмдээ гэнэ.

XVII зуунай үеэр Хитадһаа Гантимур гэдэг ноён харьяата дагуур зонтоёо Россида нүүжэ ерээд, 1685 ондо Гантимур хоёр хүбүүтээ Москва эльгээгдэжэ, тайжа гэһэн соло тэрээндэ олгогдоһон, али бүхы алба налогһоо үлөөлэгдэнэн байгаа. Тэрэнэр Зүүн Забайкалида һуугаа, 15 эвенк эсэгын зоной эгээ ехэ ноёниинь болоһон гэжэ буруу мэдээ ородууд тараһан байдаг.

Буряадай түүхэ бэшэгүүд соо Ононой хамнигад тухай дурдахадаа, 15 эсэгын зон гэжэ нэрлэдэг. Тиин Ононой хамнигад гээшэ анханда эвенк байһанаа, түрүүн монгол, һүүлээрнь буряад боложо ябаһан зон гэһэн һанамжа үргөөөр дэлгэрэнги юм.

Тиигээд хори 11 эсэгын зоной XVI, XVII зуунай үеэр Нэршүү, Онон голой нютагуудаар Үбэр-Монголһоо гаража ерэхэдэнь, хамнигад энэ нютагтаал һуужа байһан юм. Энэ үе тухай В. Юмсунов нирэжэ бэшэнэ: «Дай-Күн тайжын эсэгэ Бэйлэ баатар сэрэг эльгээжэ, Бальжан хатаниие алуулаад, хүбүүгээ бусаажа абаашахадань, бидэ 11 эсэгын зон наашаа ерэжэ, Онон голой дээгуур нютаглахадамнай, манһаа урда ерээд, нютагжажа байһан уляад хамнигад бидэниие үзэн ядажа, дээрмэдэхэдэнь, заримнай тэрээнһээ айжа, тэрьедэһэн юм.

...Нүгөө заримнай Онон голдоо үлөөд, уляад хамнигадтай ехэ үһөөтэй боложо, хээзээ бүхэндэ бээ бэээ дээрмэдэлсэжэ, һүүлдэнь 2 байра болоод, хори зониинь хуасай оболгой Бэхи-Бүхын хүбүүн Бабжа-Барас баатар түрүүтэй дай хэжэ, хоёр талаһаа ехэ алалсаан боложо, хороогдогшодой хүүрнүүдэй хоёр хүндыдэ хаягдаһаниинь мүнөө Нэршүү голой баруун эрьедэ Үмэхэйн хүндынүүд гэжэ нэршэһэн газар бии юм».

Ононой хамнигад гээшэ анхандаа эвенкнүүд байһанаа, монгол, буряадтай худалдажа, «хайлашаһан» (ассимляцида ороһон) зон гэжэ бүхы мэргэжэлтэдээр дэмжэгдэдэг тогтомол һанамжые Д. Г. Дамдинов эрид буруушаана. Тэрэнэй һанамжаар, Ононой хамнигад бүри Чингис хаанһаа урда һууһан монгол хэлэтэ кидань арадһаа гарбалтай. Кидань арад X зуун жэлэй эхин багаар Хитадай Ехэ шулуун ханаһаа нааша, мүнөөнэй Үбэр-Монголой зүүн хуби боложо, тэдээндэ шадарладаг газар нютагуудта һуужа байһан монгол хэлэтэ ангууша, малша арад зон өөрын гүрэн байгуулаад, мүнөөнэй Халха-Монгол ба Буряад ороние мэдэлдээ оруулаад, 220 жэлэй туршада тогтожо байһан бөлэй.

Ононой хамнигад хадаа кидань арадай нэгэ таһардаһаниинь, хамнигадай хэлэндэ тэрэ арадай хэлэнэй олон хуушан шэнжэнүүд үлэнхэй, тиин хамниган хэлэн хадаа хуушан монгол хэлэнэй үндэһэ һуури болоһон нютаг хэлэндэ хабаатай гэжэ Д. Г. Дамдинов һанамжална. Үнэхөөрөөшье, Ононой хамнигадай хэлэндэ хуушан монголойхидол адли шэнжэнүүд бии («шабар» гэхын орондо «сибар», «зүрхэн» гэхын орондо «джирэху», горхон — горикху, тамхин — тамаки, дабһан—дабасу гэхэ мэтэ. Гэбэшье буряад хэлэй олонхи мэргэжэлтэд энэ һанамжыень дэмжэдэггүй, хамнигад—кидань гарбалтай зон, хэлэниинь хуушан монгол хэлэнэй үндэһэн болоһон диалектдэ хабаатай гэжэ лаб найдамтайгаар баталан хэлэхэ үндэһэ үгы гэжэ тэдэнэр тоолодог байна.

Гэхэтэй хамта Д. Г. Дамдинов Ононой хамнигадай бүридэлдэ ородог обог бүхэнэй түүхые тодорхойлхо талаар тон ехэ ажал хээ, мартагдаһан олон номуудта хэлэгдэһэн зүйлнүүдые хабаадуулаа гэжэ мэдэрдэг. Д. Г. Дамдиновай хэнэн шэнжэлэлгын илангаяа сэнтэй талань юун бэ гэхэдэ, тэрэ Ононой хамнигадай хэлые али бүхы талаар дэлгэрэнгүйгээр тодорхойлхоһоо гадна, тэдэнэй бүхы ажаһуудал, зан заншалнууд, аман зохёол, шажан шүтөөн гэхэ мэтые анха түрүүшынхээ тодорхойгоор харуулаа, тиин тэрэнэй ехэнхидээ хамнигад тухай бэшэнэн 50 гаран ном, статьянуудынь Буряадай эрдэмдэ оруулһан ехэ хүбитань болоо гэжэ мэдэрэгдэбэ. Илангаяа амаралтада гараһан хойноо хэблүүлһэн «Ононой хамнигад (түүхэ-этнографиин очерк)» болон «Ононой хамнигад (эюун соёлойнь асуудалнууд)» гэһэн хоёр номынь согсолхы шэнжэтэй. Тиимэһээ тусхай диссертаци бэлдэнгүй, эдэ номуудаараа докторой диссертаци хамгаалха эрхэ дайнай ба ажалай ветеран Д. Г. Дамдиновта олгогдожо, «Ононой хамнигадай хэлэн (түүхэ хэлэнэйнь шэнжэлэлгэ)» гэһэн 58 хуудаһатай элидхэл-ном бэлдээд, Дашинима Галданович тэрэнээ Нинтын эрдэмэй институдай докторой соло олгоодог диссертационно совет дээрэ байгша оной апрелиин 20-до амжалтатайгаар хамгаалба. Албан ёһоной оппонент-шүүмжэлэгшэдынь хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторнууд, профессорнууд С. Ш. Чагдуров, Г. Ц. Пюрбеев (Москва) болон түүхын эрдэмэй доктор Д. С. Дугаров гэгшэд Д. Г. Дамдиновай хэнэн ажалые үндэрөөр сэгнээ. Тиин Д. Г. Дамдиновта хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор гэһэн нэрэ зэргэ нэгэн дуугаар олгогдоо.

Хүхэгшэн модон гахай жэлэй хабарай дунда шарагшан туулай һарада 70 наһанайнгаа дабаа дабаһан, Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын орденой, арбаад медалиин кавалер Дашинима Галдановичта саашадаашье эрдэм ухаанай ажалда амжалта туйлан, элүүр энхэ ябахыень, хүдэр дүрбэн хүбүүдэйнгээ хүүгэдые — аша гушанараа хүмүүжүүлэн үндылгэлсэжэ, аза жаргалтай һуухыень үреэе.

Л. ШАГДАРОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.

Цахирай һургуулиин 105 жэлэй ойе угтуулан

ТЭРЭ ХОЛЫН ЖЭЛНҮҮДТЭ

Үхибүүн ябаһан наһаа, һургуулида һураһан үе саг, ханилжа ябаһан бага нүхэд хүнэй нэгэ наһан соо хэзээшье мартагдадаггүй, зүрхэ сэдьхэлдэ бүхөөр хадуугдан үлэдэг.

Бидэнэр, Зэмхын, Хуурай-Цахирай, Үлэнтын хүбүүд, басагад Хужар нютагта долоон класс дүүргэһэнэйнгээ удаа Цахирай дунда һургуулида һурахаяа ошоо бэлэйбди. Тэрэ үедэ аймагай түб байһан Цахир тосхондо ошожо һурахадаа, ондоо гол нютагуудай үетэнтэээ дүтөөр танилсажа, хани нүхэд боложо хамта һуража эхилээ һэмди. Табяад гаран онуудаар мүнгэн зоориишье хомор, үмдэхэ хүбсаһаншье тиимэхэн байһан гээшэ ааб даа.

Гэбэшье манай үетэн нүхэд эрдэм номдо һурахаяа эрмэлзээжэл ябагша бэлэй.

Манай һуража байха үедэ Цахирай дунда һургуули ёһотой эрдэмэй ехэ гуламта байһан юм. Хоёр дабхар ордон соо бэрхэ багшанарта ном заалгаһанаа, зүрхэ сэдьхэлдээ һ

БУРЯАДАЙ ОЛИМПИЕЦҮҮДТЭЙ УУЛЗАЛГА

Буряад Республикын Президент Л. В. Потапов Буряадай олимпиецүүдтэй уулзаба. Буряад Республикын залуушуулай хэрэгүүдэй, туризмын, физическэ культура болон спортын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Мантуров, Улаан-Үдэ хотын комитедэй түрүүлэгшэ Е. А. Куреев, манай республикын мэдээжэ спортсменүүд ба тренерүүд В. И. Баранников, Б. Д. Будаев, В. Д. Домнин, Г. Б. Баймеев, Б. В. Мироманов, Н. К. Мироманова, В Н. Иванов, В. Л. Балдаев, С. Д. Галсанов, мүн Россин Федерацийн Национальна олимпийскэ суглуулагдамал командада кандидадууд Н. Соломинская, С. Замбалов, Б.-Н. Цыремпилов, В. Лысенко гэгшэд энэ уулзалгада хабаадаһан байгаа.

Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй, туризмын, физическэ культура болон спортын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Мантуров энэ уулзалгые нээжэ, республика доторнай физическэ культура ба спортын ямараар хүргөөгдэжэ байһан тухай, хүбүүд, басагадайнгаа спортын ямар зүйлнүүдээр оронойнгоо олимпийскэ командада кандидадуудаар оруулагдаад байһан тухай тобшохоноор хөөрөө.

Удаань Президент Л. В. Потапов үгэ мэлэхэдээ, 1952 ондо совет спортсменүүдэй түрүүшынхиеэ Хельсинкидэ болоһон Олимпийн наадануудта хабаадахада, ороддоол нэгэ хүнэй, тодорхойлбол, мэргэн буудагша П. П. Николаевай мэнэй Буряад ороной нэрэ хүндыг хамгаалаа гээшэ һаань, мүнөө 11 хүбүүд, басагадаймнай ерэхэ жэлэй июлиин 20-һоо августын 4 болотор Холбоото Штадуудай Атланта хотодо үнгэрүүлэгдэхэ XXVI Олимпиадада хабаадаха эрхэдэ хүртэхын түлөө кандидадуудаар нэрлэгдэнэдэнь, бидэ ехэ баяртайбди гэжэ тэмдэглээ. Урда тээхи Олимпийн наадануудта хабаадаһан Владимир Сафронов, Велингтон Баранников, Борис Зоригтуев, Людмила Титова болон бусадай алдар габьяае саашадань үргэлжэлүүлхыетнай таанадта хүсэнэб гэжэ тэрэ залуу спортсменүүдтэ хандаба.

Үгынгөө түгэсхэлдэ Президент урдандаа хүнгэн атлетикэдэ ехэ амжалтануудые туйлаһанайнь түлөө Надежда Константиновна Мироманова «Россин Федерацийн спортын габьяата мастерай» нэрэ зэргэ олгоһон тухай 1-дэхи дугаарай үнэмшэлгэ болон энгэртээ зүүхэ тэмдэг барюулаад, саашадаа балшар бага үхибүүдые һурган хүмүүжүүлхэ ажалдаа амжалта туйлахыень, жаргалтай ябахыень хүсөө.

Городской комитедэй түрүүлэгшэ Е. А. Куреев, республикин спортсменүүдые социальна талаарнь хамгаалгын жасын түрүүлэгшэ, СССР-эй ба Россин габьяата тренер Г. Б. Баймеев, боксоор спортын габьяата мастер, уласхоорондын категориин судья В. И. Баранников үгэ хэлэхэдээ, үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэнөөрөө Надежда Мироманова амаршалһан, мүнөөнэй олимпиецүүдтэ үндэр үрэ дүнгүүдые туйлахыень хүсэнэн байгаа. «Би хоёр Олимпиадада хабаадаһан хүм. Нимэ ехэ мүрысөөндэ Эхэ оронойнгоо нэрэ хүндые хамгаалхаһаа үнэтэй, омогорхолтой, хүндэтэй юумэн үгы. Нимэ үндэр ехэ хүндэдэ хүртэхыетнай таанадта хүсэнэб, — гэжэ Велингтон Иннокентьевич залуушуулда хандаһан байха юм.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л. Ч. Нимаева энэ уулзалгада хабаадажа, үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэнөөрнь Надежда Константиновна Миромановае, тэрэнэй нүмэр Борис Васильевичые амаршалһан, залуу спортсменүүдтээ бүри ехэ амжалта туйлахыень үреэһэн байна.

Б.М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: уулзалгын үедэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ХАХАД СЭНГЭЭР

«Прогресс» кинотеатрта оюутад, һурагшад хахад сэнгээр кинофильмнуудые хараха эрхэтэй болобо. Хахад сэнгээр фильм харахаяа һанабал, оюутад болон һурагшад гушан хүнһөө бүлэг боложо, мэдүүлгэ үгэхэ ёһотой гэжэ кинотеатрай директор Е. Д. Будажапова мэдүүлээ һэн.

Энээнһээ гадна, үхибүүдэй биледэр сэн «Прогрессэ» 1000 түхэригтэ юм. Ниислэл хотодомнай хүүгэдэй тусхай кинотеатр хүдэлхэеэ болинхой гээшэ. Эдиршүүл тухайгаа һанаата болодог «Прогресс» кинотеатрай хүдэлмэрилэгшэдтэ баяр хүргөөд, амжалта хүсэе.

Б. БАЛДАНОВ.

Улаан-Үдэ хэлэнэ

РАДИО-ДАМЖУУЛГАНУУДАЙ ПРОГРАММА

ПОНЕДЕЛЬНИК, 24

6.12—«Анонс» — радиогой долоон хоногой дамжуулгануудай шэнжэлэл. 6.22 — «Тоонто нютаг» (буряадаар). 6.45—7.00— Мэдээсэлнүүд ба соносхолнууд. 7.22 — «Улаан-Үдэ хэлэнэ». 7.37—8.00 — Үглөөнэй концерт. 19.22—19.52 — Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор).

ВТОРНИК, 25

6.12— Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор). 6.40— Республикын газетэнүүдэй шэнжэлэл. 6.45—7.00 — Мэдээсэлнүүд ба соносхолнууд. 7.22—«В начале было слово». Ороной радиогой 100 жэлэй ойдо зорюулагдаһан 2-дохи дамжуулга. 7.45—8.10 — «Агуу Илалтын 50 жэлэй ойдо». Философийн эрдэмэй кандидат С. Ш. Бадмаев дамжуулгада хабаадаха (буряадаар). 12.10—13.00—«Агуу Илалтын 50 жэлэй ойдо». «Хайрата минии Хандама» — Баян-Голой арадай театрай спектакль (буряадаар). 19.22 — Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор). 19.52—20.07— Транспортна инспекци—агаарай долгиндо.

СРЕДА, 26

6.12— Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор). 6.40— Республикын газетэнүүдэй шэнжэлэл. 6.45—7.00 — Мэдээсэлнүүд ба соносхолнууд. 7.22— «Республикын эдиршүүл». Студентнэрэй эрдэмэй конференциһээ (буряадаар). 7.47—8.10 — «Президентын засаг: Буряад орон шэнэдхэлгын замаар». Буряад Республикын уһанай ажахын комитедэй түрүүлэгшэ В. С. Молотовтой хөөрэлдөөн. 19.22— Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор). 19.52—20.07 — Үхибүүдтэ зорюулагдаһан дамжуулга.

ЧЕТВЕРГ, 27

6.12— Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор). 6.40— Республикын газетэнүүдэй шэнжэлэл. 6.45—7.00 — Мэдээсэлнүүд ба соносхолнууд. 7.25— «Русский дом Селенга». 7.30—7.55— «Резонанс». Агуу Илалтын 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан дамжуулга. 7.55—8.00 —Үглөөнэй концерт. 12.10 13.00— Радиогой жасаһаа бүридэһэн хүгжэмтэ дамжуулга. 19.22—19.52—Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор).

ПЯТНИЦА, 28

6.12— Республикын һонинууд (буряадаар, ородоор). 6.40— Республикын газетэнүүдэй шэнжэлэл. 6.45—7.00 — Мэдээсэлнүүд ба соносхолнууд. 7.22 — «Буряад орон дэлгүүрэй эрхэ байдалда». Социально-экономическа обозрени. 7.45 — 8.10— «Тоонто нютаг». Социальна асуудалнуудаар Республикын Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо С. Ц. Цыретаров дамжуулгада хабаадаха (буряадаар). 12.00—13.00 — «Шагнагшадай бэшэгүүдһээ» — хүгжэмтэ дамжуулга. 19.02—19.52— «Үсэгэлдэр. Мүнөөдэр. Үглөөдэр» —мэдээсэлэй дамжуулга.

СУББОТО, 29

6.12— «Худоогэй байдал» (буряадаар). 6.40— Республикын газетэнүүдэй шэнжэлэл. 6.45—7.00 —Мэдээсэлнүүд ба соносхолнууд. 7.22 —«Арадай Хурал: ажал хэрэгүүд, шнидхэгдээгүй асуудалнууд, саашанхи хараанууд». Республикын Арадай Хуралай түрүүлэгшэ М. И. Семеновтой хөөрэлдөөн. 7.45—8.00 —«Радиобиблиотекэ». «Ты спасла меня, мама» С. Агриколянскаягай рассказ. 8.10—9.00 — «Үсэгэлдэр. Мүнөөдэр. Үглөөдэр»—мэдээсэлэй дамжуулга. 19.01—19.59 —«Баян талын аялганууд» —радиожурнал.

ВОСКРЕСЕНИ, 30

7.22— Мэдээсэлнүүд ба соносхолнууд. 7.30—8.00 — Үглөөнэй концерт «Ёохор хатарая!» 8.10—9.00— «Алтаргана» — уран һайханай дамжуулга. 9.10—10.00 — Һургуулийн канал. 12.10—13.00— «Залуу хүгжэмшэдэй концерт».

Телевидени

АПРЕЛИИН 24-һөө 30 ХҮРЭТЭР

Понедельник, 24

«Останкино» канал

7.00 — Теле-үглөө. 10.00 —Шэнэ һонин. 10.20 — «Аляска Кид» — фильм. 11.10 — Поле чудес. 11.55 —Мультфильм. 12.10 — «Идея власти... Власть идеи» —фильм. 13.00 — Шэнэ һонин. 13.20 — Фильм-зүжэг. 15.00—Иванов, Петров, Сидоров... 15.35— Харюу хүлеэсөди. 16.00 — Шэнэ һонин. 16.20 — ГТРК «Мир». 17.00 — Мультфильм. 17.15 — «Сэзвездие Орфея». 17.25—Одото саг. 18.00 — Шпаргалка. 18.05 —«Элен и ребята». 18.30—Рэп. 19.00 — Шэнэ һонин. 19.20 — Хүгжэм таниха. 19.50—«Час пик». 20.10— «Аляска Кид» — фильм. 21.05 — «Мужчина и женщина». 21.45 — Амгалан нойрсогты, багашуул. 22.00 —Саг. 22.45—Энэ үдэрнүүдтэ. 23.00—«Дело Сен-Романа» — фильм. 4-дэхи сери. 23.55 — Хэблэлэй клуб. 00.35 — Баскетболоор Россин чемпионат. 01.50—Саг.

«Росси» канал

9.00 — Мэдээнүүд. 9.20 —Одод тайлбарилна. 9.45—Ритмикэ. 9.40 — Хэрэгтэй, хэрэгтэй. 9.45 — Шуран бэрхэ хүнүүдэй саг. 10.10—Телегазетэ. 10.15—«Репортажи с мест». 10.30—Худалдаа наймаанай байшан. 10.45 — Таряашадай асуудал. 11.05 — Вавилоной наадан. 12.00 — Мэдээнүүд. 12.30 —Милициин тобшо мэдээсэлнүүд. 12.40—Бүхэдэлхэйн һонин.

Буряадай ТВ

16.30 — Мультфильм. 16.55 — «Сагай сууряан». «Лад» видеоканал. 17.40— «Пасха». 17.55—Агуу Илалтын 50 жэлдэ зорюулагдаһан дамжуулга. 18.15 — Байкал. 18.30 — Курьер. 19.00 — «Автографы времен». 19.25 — Саяан Раднаевай зохёохы үдэшэ. 20.25 — Табан минутын туршада поэзи тухай. 20.30 — Байгал. 20.45 — Унтаахай.

«Росси» канал

21.00 — Мэдээнүүд. 21.25 — Хэншье мартагдаагүй. 21.30 — «Кумир» — фильм. 22.30 — Сагай урасхал. 22.35 — Автомиг. 22.40 — Репортер. 23.00— Гэёолтогүйгөөр. 24.00 — Мэдээнүүд. 00.25 — Гэмтэ ябадалнууд тухай тобшохоноор.

«Буряад орон» 3-дахи канал

17.00 — Дамжуулганууудай программа.

«Росси» канал

17.00 — Энэл үдэр. 17.10 —Хүүгэдэй һонин. 17.25— Үдэр бүриин һайндэр. 17.35 —Мульти-пульти. 18.00 — Мэлээнүүд. 18.20 — «Спасение». 19.15—«Сотворим добро». 19.45—«Мульти-пульти». 19.55 — «Первый в XX веке». 20.15—Купить-не купить». 20.25— «Усталости младенца».

«Буряад орон» 3-дахи канал

21.00 — Дамжуулганууудай программа ба мультфильм. 21.20 — ТВ-3. Мэдээсэлэй дамжуулга. 21.30— Авоська. 21.40—Ехэ спорт. һоо Борис Будаевые үдэшэлгэ. 22.45 — «Встреча у старой мечети» — фильм.

Вторник, 25

«Останкино» канал

7.00 — Теле-үглөө. 10.00 —Шэнэ һонин. 10.20 — «Аляска Кид» — фильм. 11.15 — Хүн ба хуули. 11.50 — Ехэ футбол. 12.20 —«Идея власти... Власть идеи». 13.00—Шэнэ һонин. 13.20 — «Государственная граница» — фильм. 14.35 —Үглөөнэй почто. 15.00— Иванов, Петров, Сидоров... 15.35 — Түхэреэн жэл соо огород. 16.00 — Шэнэ һонин. 16.20 — ГТРК «Мир». 17.00 — Домисолька. 17.20 —Марафон-15. 17.40—Шэдитэ дэлхэй. 18.00 — Хүүгэдэй һонин. 18.05—«Элен и ребята» — фильм. 18.30 —Джем. 18.55 — Шэнэ һонин. 19.15 — Хүгжэм таниха. 19.40 — «Дикое поле». 19.55 — «Час пик». 20.15 —«Аляска Кид» — фильм. 21.05 — Темэ. 21.45—Амгалан нойрсогты, багашуул. 22.00 — Саг. 22.45—Түрүү гарһаа. 22.55 — «Прощание славянки» — фильм. 00.15 — Верси. 00.35 — Гоол. 01.05 — «Хит-парад Останкино». 01.45—Саг.

«Росси» канал

9.00 — Мэдээнүүд. 9.20 —Одод тайлбарилна. 9.25—Ритмикэ. 9.40—Милициин тобшо мэдээсэлнүүд. 9.50—Хэрэгтэй, хэрэгтэй. 9.55 — Шуран бэрхэ хүнүүдэй саг. 10:20 — Телегазетэ. 10.25 —Энэ үдэр. 10.30 — «Репортажи с мест». 10.45—Худалдаа наймаанай байшан. 11.00 — Мэдээнүүд. 11.30 —Бүхэдэлхэйн һонин.

Буряадай ТВ

16.30 — «Наедине со всеми». (Дабталга). 17.15— Үльгэршэн. Гэсэрэй 1000 жэлдэ зорюулагдана. 18.00 —Байкал. 18.15 — Курьер. 18.45 — Хүн ба хуули. 19.25 — «Пульс» видеоканал. 20.25 — Табан минутын туршада поэзи тухай. 20.30 — Байгал. 20.45— Унтаахай.

«Росси» канал

21.00 — Мэдээнүүд. 21.25 —«Тодорхойгоор. 21.35 — Автомиг. 21.40—«Непорядочный дядя» — фильм. 23.20 — Сагай урасхал. 23.25 — В гостях у «Летучей мыши». 24.00 — Мэдээнүүд. 00.25 — И. П. Рыбкинэй интервью. 00.55 —Гэмтэ ябадалнууд тухай тобшохоноор.

«Буряад орон» 3-дахи канал

17.00 — Дамжуулганууудай программа.

«Росси» канал

17.05 — Хүүгэдэй һонин. 17.20 — Үдэр бүриин һайндэр. 17.30 — «Одиссея» — фильм. 18.00 — Мэдээнүүд. 18.20 — Шэнэ лини. 18.50—Карьера. 19.20 —Танай эрхэ. 19.35 — Сэрэгшын медальон. 20.05—Л. клуб.

«Буряад орон» 3-дахи канал

21.00 — Дамжуулганууудай программа ба мультфильм. 21.20 — ТВ-3. Мэдээсэлэй дамжуулга. 21.30— Авоська. 21.40—Хүн ба хуби заһан. 22.10—«Балкон» — фильм.

Среда, 26

«Останкино» канал

7.00 — Теле-үглөө. 10.00 —Шэнэ һонин. 10.20 — «Аляска Кид» — фильм. 11.10— Ан амитадай аймагта. 11.45 — Стадион. 12.05 — Дэлхэйн байгаали. 13.00—Шэнэ һонин. 13.20— «Государственная граница» — фильм. 14.30 — Конвейер. 15.00 — Иванов, Петров, Сидоров... 15.35—«Пойми меня». 16.00— Шэнэ һонин. 16.20 — ГТРК «Мир». 17.00 —Хара, шагна. 17.20— Мультфильм. 17.50—Фенклуб. 18.00 — Шпаргалка. 18.05 — «Элен и ребята». 18.30 — Тин-тоник. 19.00 —Шэнэ һонин. 19.20—Хүгжэм тааха. 19.45 — Эдэ үдэрнүүдтэ. 20.00 — «Час пик». 20.20—«Аляска Кид» —фильм. 21.15 — Телемемуары. 21.45 — Амгалан нойрсогты, багашуул. 22.00 —Саг. 22.45 — «Будни и праздник Серафимы Глюкиной» — фильм. Забһарлалдань 23.55—Верси. 01.25— «Новые обыватели». 01.50— Саг.

«Росси» канал

9.00 — Мэдээнүүд. 9.20 —Одод тайлбарилна. 9.25— Ритмикэ. 9.40— Милициин тобшо мэдээсэлнүүд. 9.50— Хэрэгтэй, хэрэгтэй. 9.55 — Шуран бэрхэ хүнүүдэй саг. 10.20 — «Репортажи с мест». 10.35—Худалдаа наймаанай байшан. 10.50 — Таряашадай асуудал. 11.10 — «Санта-Барбара» — фильм. 12.00 — Мэдээнүүд. 12.30 —Телегазетэ. 12.35—Бүхэдэлхэйн һонин.

Буряадай ТВ

16.30 — Тэхэ Бабаныи найр наадан. 17.20 — Толи. 17.55 — Байкал. 18.10 — Курьер. 18.40 — «Ракурс» дурадхана. 20.25 — Табан минутын туршада поэзи тухай. 20.30 — Байгал. 20.45 —Унтаахай.

«Росси» канал

21.00 — Мэдээнүүд. 21.25 — Тодорхойгоор. 21.35 — Хэншье мартагдаагүй. 21.40 —«Санта-Барбара»—фильм. 22.30—«Марина» — фильм. 23.05 — «Зал ожидания». 24.00 — Мэдээнүүд. 00.25 — Сагай урасхал. 00.30 — Автомиг. 00.35 — Хоккейгээр Россин чемпионат.

«Буряад орон» 3-дахи канал

17.00 — Дамжуулганууудай программа.

«Росси» канал

17.00 — Хүүгэдэй һонин. 17.20 — Үдэр бүриин һайндэр. 17.30 — Чья сторона. 18.00 — Мэдээнүүд. 18.20 — Энэл үдэр. 18.25 —Алас-Дурна зуг. 19.00 — «Золотая ветвь». 19.30— «Кино в мае». 19.40—Эксповидео. 19.55 — Бүхы үетэнэй хүгжэм. 20.25—Өөрын наадан.

«Буряад орон» 3-дахи канал

21.00 — Дамжуулганууудай программа ба мультфильм. 21.20 — ТВ-3. Мэдээсэлэй дамжуулга. 21.30— Авоська. 21.40 — Таанад нохойтой һаа. 22.00— «Серая мышь» — фильм (буряад хэлэн дээрэ).

Четверг, 27

«Останкино» канал

7.00 — Теле-үглөө. 9.20 —Баскетболоор Россин чемпионат. 10.00 — Шэнэ һонин. 10.20 — «Аляска Кид» — фильм. 11.15—Аяншалагшадай клуб. 12.00—Дэлхэйн байгаали. 13.00—Шэнэ һонин. 13.20 — «Солдаты Победы» — телемарафон. 14.00 — ГТРК «Мир». 14.40 —Мультитроллия. 15.00 — Иванов, Петров, Сидоров... 15.35 — «Пойми меня». 16.00—Шэнэ һонин. 16.20— — «На балу у Золушки». 16.40 — Компьютер. 17.00 — «Элен и ребята». 17.25 — «Солдаты Победы» — телемарафон. 19.00 — Шэнэ һонин. 19.20 —16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда. 19.45— Хүүгэдэй һонин. 19.50— «Час пик». 20.10 — Баскетболоор Россин чемпионат. 20.50 — «Аляска Кид» — фильм. 21.45 — Амгалан нойрсогты, багашуул. 22.00 —Саг. 22.45 — Футболоор Европын чемпионат.

«Росси» канал

9.00— Мэдээнүүд. 9.20— Одод тайлбарилна. 9.25 — Ритмикэ. 9.40— Милициин тобшо мэдээсэлнүүд. 9.50— Хэрэгтэй, хэрэгтэй. 9.55 — Шуран бэрхэ хүнүүдэй саг. 10.20 — «Репортажи с мест». 10.35 — Худалдаа наймаанай байшан. 10.50— Таряашадай асуудал. 11.10 — «Санта-Барбара» — фильм. 12.00— Мэдээнүүд. 12.30— Телегазетэ. 12.35 — Бүхэдэлхэйн һонин.

Буряадай ТВ.

15.35—Спорт тухай. 16.55 — «Мүнхэ зула». 17.40— Курьер. 18.10 — Байкал. «Спектр» видеоканал. 20.25 —Табан минутын туршада поэзи тухай. 20.30 — Байгал. 20.45— Унтаахай.

«Росси» канал.

21.00 —Мэдээнүүд. 21.25 — Тодорхойгоор. 21.35 — Хэншье мартагдаагүй. 21.40 —«Санта-Барбара»—фильм. 22.30— «Астрология любви». 23.00—60 минута. 24.00 — Мэдээнүүд. 00.25—Сагай урасхал. 00.30 — Автомиг. 00.35— Хоккейгээр дэлхэйн чемпионат.

«Буряад орон» 3-дахи канал.

14.15 — Дамжуулганууудай программа.

«Росси» канал.

14.20— «Солдаты Победы»— телемарафон. 16.00— Хүгжэмтэ экспромт. 16.20— Хоккейгээр дэлхэйн чемпионат. 17.05— Хүүгэдэй һонин. 17.20— Үдэр бүриин һайндэр. 17.30 — Кенгуру. 18.00— Мэдээнүүд. 18.20— Энэл үдэр. 18.25— Шэнэ лини. 18.55— «Н помнит мир». 19.25— «Папина музыка». 20.00— Эксповидео. 20.15—Лидер-прогноз.

«Буряад орон» 3-дахи канал.

21.00 — Дамжуулганууудай программа ба мультфильм. 21.20—ТВ-3 Мэдээсэлэй дамжуулга. 21.30 — Авоська. 21.40— «Телевизионная приемная». 22.00 — Камерна хүгжэмэй концерт. 22.30— Лимбэ. 23.00—«Дом без выхода»—фильм.

Пятница, 28

«Останкино» канал.

7.00—Теле-үглөө. 10.00— Шэнэ һонин. 10.20— «Аляска Кид»—фильм. 11.15 — Концерт. 11.40 — Спортын һонин. 12.05—Дэлхэйн байгаали. 13.00— Шэнэ һонин. 13.20 — «Государственная граница»—фильм. 14.30 — Компас. 15.00—Иванов, Петров, Сидоров... 15.35—«Пойми меня». 16.00—Шэнэ һонин. 16.20— ГТРК «Мир». 17.00— «Белый клык» — фильм. 17.30—«Эх, Самара-городок». 17.50— Мультфильм. 18.00— Шпаргалка. 18.05— Рок-урок. 19.00 — Хүн ба хуули. 19.50—Бомонд. 20.10—«Аляска Кид» —фильм. 21.00— Поле чудес. 21.45— Амгалан нойрсогты, багашуул. 22.00 — Саг. 22.45—«Дело Сен-Романа»—фильм. 23.35—Верси. 23.55—Взгляд. 00.35 — Баскетболоор Россин чемпионат. 01.20 — Музобоз. 02.00—Саг.

«Росси» канал.

9.00—Мэдээнүүд. 9.20 — Одод тайлбарилна. 9.25 — Ритмикэ. 9.40— Милициин тобшо мэдээсэлнүүд. 9.50 — Хэрэгтэй, хэрэгтэй. 9.55 — Шуран бэрхэ хүнүүдэй саг. 10.20— «Репортажи с мест». 10.35 — Худалдаа наймаанай байшан. 10.50— Таряашадай асуудал. 11.10 —«Санта-Барбара»—фильм. 12.00 — Мэдээнүүд. 12.30 — Телегазетэ. 12.35—Бүхэдэлхэйн һонин.

Буряадай ТВ.

1600—Мультфильм. 16.15 —Таанад нохойтой һаа. 16.40 —Мүнхэ зула. 17.25 — Курьер. 17.55 — Буряадай панорама. 18.45— Илалтын 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан дамжуулга. 19.45—Буряад орон. 20.45— Унтаахай.

«Росси» канал.

21.00 — Мэдээнүүд. 21.25 — Тодорхойгоор. 21.35 — Автомиг. 21.40 — «Санта-Барбара»—фильм. 22.35 — Авто ба мотоспорт тухай. 23.05—К-2 дурадхана. 24.00 — Мэдээнүүд. 00.25— Сагай урасхал. 00.30—Улаасхоорондын шахматна турнир.

«Буряад орон» 3-дахи канал.

17.00 — Дамжуулганууудай программа.

«Росси» канал.

17.05— «Солдаты Победы»— телемарафон. 18.00 — Мэдээнүүд. 18.20—Пятницын Диснейн. 19.20— Энэл үдэр. 19.25 — Шэнэ лини. 20.00— «Горячая десятка».

«Буряад орон» 3-дахи канал.

21.00 — Дамжуулганууудай программа ба мультфильм. 21.20—ТВ-3. Мэдээсэлэй дамжуулга. 21.30 — Авоська. 21.40 — Бамбаахай. 21.05—«Силуэты Надежды». 22.30— Юридическая азбука. 22.45 — «Голос»—фильм.

Суббото, 29

«Останкино» канал.

7.00—Теле-үглөө. 9.45 — Санаартанай үгэ. 10.00 — Верси. 10.20 — Лего-го. 10.50 — Хүүгэдтэ фильм. 11.10— Мультфильм. 11.25 — Үглөөнэй почто. 12.00— Смак. 12.15— Бэе махабад. 12.45— Миниатюра. 13.00 —Шэнэ һонин. 13.20—Худөө нютаг. 13.50—«Слепой музыкант»— фильм. 15.20 — Зеркало. 16.00— Шэнэ һонин. 16.20— Спортын һонин. 16.50 — Баримтата фильм. 17.40— Ан амитадай аймагта. 18.15—Кинопанорама. 19.00—Шэнэ һонин. 19.20 — Брэйн-ринг. 20.20—«Риск без контракта»—фильм. 21.40— Амгалан нойрсогты, багашуул 22.00—Саг. 22.45— «Вечер эпиграмм». 23.35 — «Дело Сен-Романа»— фильм. 00.30 —В. Молчановай авторска программа. 01.20—Саг.

«Росси канал.

9.00—Мэдээнүүд. 9.20 — Тодорхойгоор. 9.30— Одод тайлбарилна. 9.35— «Гостиница деда Мазая». 9.50 — «Рост» студи. 10.05—Хилэгүй футбол. 10.45—«Обратный адрес». 11.30—Баатар-хотонуудаар аяншалга (Москва). 12.05—«Как молоды мы были». 12.55 — Кинофестиваль. 14.40 —Зургаан соото. 15.00— Мэдээнүүд. 15.30—Де-факто. 15.45 —«Баллада о Янушке» — фильм. 16.40 — «Военный курьер». 16.55— Хоккейгээр дэлхэйн чемпионат. 17.40— «Шестое чувство. 18.10 — «Без женщин жить нельзя на свете, нет». 19.15— «Бриллиантовая рука» — фильм. 21.00— Мэдээнүүд. 21.25— Автомиг. 21.30 — Киноафиша. 21.45— Сагай урасхал. 21.55— Футболоор Россин чемпионат. 24.00 — «Цезарь-завоеватель» — фильм. 01.45 — Шатараар уласхоорондын фестиваль. 02.00—«А» программа.

«Буряад орон» 3-дахи канал.

18.00 — Дамжуулганууудай программа ба мультфильм. 18.20— «Домовой». 18.50— Һолонго. 19.20 — Агуу Илалтын үдэртэ зорюулагдаһан концерт. 20.00 — «Говорит Москва» — фильм.

Воскресени, 30

«Останкино» канал.

7.00—Теле-үглөө. 9.30 — Олимпийн үглөө. 10.00 — Шэнэ һонин. 10.20— Эртэ үглөөнһөө 10.50 — Мультфильм. 11.15 — Бүлтанай гэртээ байхада. 11.45 — «Хрустальный башмачок». 12.30— Россида алба хэнэб. 13.05— Бүхэдэлхэйн географи. 14.00—Бүхы Росси. 14.25—Концерт. 14.55 — «ПИ» тэмдэг доро. 15.35— «Живое дерево ремесел». 15.40—Үдэрэй хоолой үедэхи спорт. 16.00— Шэнэ һонин. 16.20— Хүгжэм. 17.10 — Аяншалагшадай клуб. 18.00— Европ тухай. 18.35 — Мультфильм. 19.00 — Шэнэ һонин. 19.20—Суфлер. 20.00— Дайнай үеын харгынууд. 20.10 — «Один на один». 20.40—Дуун-95. 21.20—«Жандарм из Сен-Тропеза»—фильм. 23.00 — Воскресени. 23.45— Харамсаараа дурлалга. 00.20 — Ехэшүүлдэ мультфильм. 00.30— Баскетболоор Россин чемпионат. 01.20—Долоон хоногой суута хүн. 01.40—Саг.

«Росси» канал.

9.00— Мэдээнүүд. 9.20— Одод тайлбарилна. 9.25 — «Золотой петушок». 9.55— Парламентын долоон хоног. 10.40 — «Красная горка или радостное воскресенье. 10.50 — Үглөөнэй амар мэндэ. 11.20 — Мульти-пульти. 11.40— Баатар-хотонуудаар аяншалга (Курск-Орёл). 12.10—Аты-баты. 12.40 — Ехэ хоккей. 13.25— «День Победы» — Кинофестиваль. 15.00— Мэдээнүүд. 15.30 «Баллада о Янушке» — фильм. 16.25 — Мульти-пульти. 16.35— «Шедевры из провинции». 17.05—«Петербургские сезоны». 18.10 — Диснейн шэдитэ дэлхэй. 19.10—Үдэр бүриин һайндэр. 19.20—«Грош в квадрате». 19.50—«Сказки для родителей». 20.15— Түрэл хэлэн. 21.00— Мэдээнүүд. 21.25— Хэншье мартагдаагүй. 21.30 — «Аншлаг и К». 22.30—Ксюшэдэ. 23.05 —Автомиг. 23.10— Людмила Шемчук дуулана. 24.00 —Сагай урасхал. 00.05 — Шатараар уласхоорондын чемпионат.

«Буряад орон» 3-дахи канал.

18.00 — Дамжуулганууудай программа ба мультфильм. 18.20—Факт. 18.30 — Россин арадай артистка Л. Дугаровагай зохёохы ажалай үдэшэ. 19.30—Буддын һургаал. 20.30— «Вальс на зыбкой почве»—фильм.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемныи — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай— 2-66-76, таһагууд, нийтын-политическэ— 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа —2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60 21 (даагшань), 2-57-63, олониитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61 хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19; Закаменскда—30-61, Баргажанда—91-6-40.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-23-67, вахта—2-67-95, 2-67-05.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэнэг 5185. Стереотипта тушаагдаһан саг 18.50.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдэ. Директорэйнь телефон 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 74.